

Politik over grænser

Tyrkeres og kurderes
engagement i det
politiske liv i hjemlandet

Eva Østergaard-Nielsen

Magtudredningen

**Politik over grænser:
Tyrkere og kurderes engagement
i det politiske liv i hjemlandet**

Magtudredningen

Folketinget besluttede i marts 1997 at iværksætte en dansk magtudredning eller, som det officielle navn er, *En analyse af demokrati og magt i Danmark*. Projektet ledes af en uafhængig forskningsledelse.

Magtudredningens forskningsresultater publiceres i en række bøger, som udgives på Aarhus Universitetsforlag, og i en skriftserie, som udgives af Magtudredningen.

Lise Togeby
(formand)

Jørgen Goul Andersen

Peter Munk Christiansen

Torben Beck Jørgensen

Signild Vallgård

Eva Østergaard-Nielsen

**Politik over grænser:
Tyrkere og kurderes engagement
i det politiske liv i hjemlandet**

Magtudredningen

*Politik over grænser: Tyrkere og kurderes engagement
i det politiske liv i hjemlandet*

© Magtudredningen og forfatteren, 2004

ISBN: 87-7934-869-6

Omslag: Svend Siune

Tryk: AKA-PRINT A/S, Århus

Magtudredningen
c/o Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet
Universitetsparken
8000 Århus C
Danmark

Magtudredningen@ps.au.dk
www.ps.au.dk/magtudredningen

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og CopyDan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug ved anmeldelser.

Indhold

Kapitel 1. Introduktion	7
Transnational politik.....	8
Metode	12
Kapitel 2. Transnational politisk mobilisering.....	14
Oprindelseslandets rolle.....	18
Kapitel 3. Kurdiske og tyrkiske politiske netværk i Danmark.....	21
Foreningslandskabet i Danmark:.....	21
Lokal forening eller transnational partikreds?	24
Integrationspolitik eller hjemlandspolitik	25
Offentlig støtte til etniske foreninger i Danmark.....	27
Samarbejde inden for paraplyorganisationer	29
Kapitel 4. Mellem udenrigspolitik og indenrigspolitik: transnationale netværk og lokal politisk deltagelse.....	32
Hvordan søger transnationale politiske netværk at påvirke de politiske beslutningsprocesser?	32
Ulovlig transnational virksomhed	34
Organisationers netværk med danske politiske organisationer	36
Kurdiske organisationer.....	36
Tyrkiske organisationer og især tyrkisk-islamiske organisationer.....	37
Engagement i hjemlandets politik og valgdeltagelse i værtslandet.....	39
Tyrkisk politik ved danske valgurner?	41
‘Forudsat at deres holdninger er forenelige med partiets’	44
Kapitel 5. Konklusioner	46
Litteratur	51
Om forfatteren	55

Kapitel 1

Introduktion

Migration af såvel økonomiske som politiske årsager er et hastigt voksende fænomen. Det er derfor relevant og interessant at fokusere på etniske minoriteters politiske tilhørsforhold, forbindelser og engagement over grænser. Hvad sker der med ens politiske tilhørsforhold, når man flytter eller flygter til et andet land? I hvilket omfang vælger man at forholde sig til eller endog engagere sig i sit, sine forældres eller bedsteforældres oprindelseslands politik. Hvilke muligheder er der for at engagere sig? Og med hvilke politiske konsekvenser for såvel oprindelseslandet som det land, man nu er bosat i? I tiden var det opfattelsen, at sådanne 'hjemlandspolitiske' (også kaldet transnationale) tilhørsforhold ville forsvinde over tid, når forbindelsen til hjemlandet blegnede i forhold til tilværelsen i et nyt land. Indvandre-res pengeoverførsler til familien i hjemlandet ville blive erstattet af forbrug og investeringer der, hvor man nu havde bosat sig. Det sociale tyngdepunkt og netværk ville blive forrykket til det nye land, og hjemstavnsforeninger og partimedlemskab i hjemlandet ville blive afløst af engagement i indvandrerpoltiske sager om ligebehandling og rettigheder. For flygtnings vedkommende ville solidaritetsarbejdet ophøre, når konflikten i hjemlandet blev løst, eller man blot ønskede at lægge i øvrigt traumatiserende politiske forhold bag sig og starte på ny. Bortset fra at det på ingen måde altid var tilfældet før i tiden, er det endnu mindre tilfældet i dag, hvor elektronisk kommunikation og medier gør geografiske afstande relativt ubetydelige. Via satellit-tv, radio, fax, telefon, e-mail og internet kan man følge med i, engagere sig i, og i et vist omfang deltage i politiske processer i et andet land end det, man bor i. Det kan udmunde i alt lige fra solidaritetsgrupper til forfulgte partier eller bevægelser eller forsvar af oprindelseslandets regime, når det bliver kritiseret i danske medier. Politik og demokrati er dermed i mindre grad bundet af nationale grænser.

Formålet med dette skrift er at introducere den transnationale dimension i forståelsen af indvandre-res og flygtnings politiske engagement og deltagelse i dansk politik. Hvilken rolle spiller hjemlandets politiske forhold og transnationale netværk for indvandrere og flygtnings politiske mobilisering og deltagelse? Bliver etniske, religiøse og politiske konflikter fra oprindelseslandet 'importeret' til Danmark via grupper af indvandrere og flygtninge? Afholder engagement i hjemlandets politik indvandrere og flygtninge fra at blive engageret i dansk politik? Influencer politiske loyalite-

ter tilbage til oprindelseslandet på indvandreres og flygtnings forhold til danske politiske partier? De følgende sider vil forsøge at give et indblik i disse problemstillinger i forhold til tyrkiske og kurdiske etniske minoriteter i Danmark. Således bruges case-studiet af tyrkere og kurdere til at sætte, hvad der ofte er meget abstrakte antagelser om sammenhængen mellem globale politiske, økonomiske og sociale processer og politisk deltagelse, ind i en lokal konkret kontekst.

Transnational politik

Såvel veletablerede som nyligt ankomne grupper af indvandrere og flygtninge kan bidrage til en demokratisering i både deres oprindelsesland og det land, de vælger at bosætte sig i. Langt fra alle former for transnationale politiske netværk (eller diaspora politik) har imidlertid håndhævelse af menneskerettigheder og demokratisering på deres dagsorden. Begrebet 'langdistance nationalisme' (Anderson, 1992) er netop lanceret for at beskrive, hvordan grupper af indvandrere og flygtninge kan have en snæver nationalistisk tilgang til deres hjemlands politiske forhold. Men i andre tilfælde kan grupper af indvandrere, der er afskåret fra at deltage direkte i det politiske liv i hjemlandet, bidrage til dets demokratisering ved at bruge den øgede ytringsfrihed i udlændigheden som en platform, hvorfra der kan gøres opmærksom på, hvordan det forholder sig i deres hjemland. De kan støtte marginaliserede eller forbudte organisationer og partier i deres hjemland og udøve lobbyvirksomhed over for regeringer i de lande, de har bosat sig i, eller over for internationale organisationer.

I de tilfælde, hvor migranter udefra kan deltage direkte i deres hjemlands politik, f.eks. ved at brevstemme, kan de gøre dette fra en platform, hvor de har adgang til mindre ensidig information end deres medborgere i hjemlandet. Dermed kan de tage et standpunkt og øve en indflydelse, som ville have været umulig, hvis de ikke var udvandret. Denne indflydelse behøver ikke at gå over valgurnen, men kan være mere indirekte.

For eksempel har nyere forskning lanceret begrebet 'græsrods-transnationalisme' til at beskrive politisk deltagelse 'fra neden' over grænser i, hvad der ellers er topstyrede demokratier. Dermed kan såkaldte 'translokale' initiativer ikke bare komme hjemlandsbyen til gode, men også udfordre det politiske styre på nationalt niveau (Smith and Guarnizo, 1998; Portes et al., 1999). Ligeledes kan netværk af politiske foreninger i udlandet og hjemlandet, af nogle forskere kaldet et transnationalt civil samfund, stille spørgsmål, kritisere og publicere og dermed styrke den demokratiske kontrol i hjemlandet (Faist, 2000).

Mens der ikke er tvivl om, at transnationale politiske aktiviteter i nogle tilfælde kan bidrage til demokratisering i oprindelseslandet, er der mere uenighed om, hvorvidt indvandrere og flygtnings hjemlands politiske engagement kan have en positiv effekt på værtslandet. Kritiske røster hævder, at et sådant engagement hæmmer den politiske integration (Huntington, 1997). Heroverfor indvendes det, at et engagement i hjemlandets politik ikke nødvendigvis er uforeneligt med et politisk engagement i værtslandet (Faist, 2000). Andre igen finder, at transnational politik ligefrem kan medvirke til udviklingen af multikulturelt demokrati i værtslandet. Det transnationale politiske engagement giver en platform, hvorfra det er nemmere og så at orientere sig i og deltage i værtslandets politik (Portes et al., 1999). Endvidere kan et engagement i kampagner for demokratisering i hjemlandet give ellers marginale grupper af flygtninge og indvandrere en bredere kontaktflade med værtslandets politiske system (Shain, 1999; Østergaard-Nielsen, 2001c).

Selv i lyset af d. 11. september er det interessante ikke at fokusere på indvandrere og flygtnings transnationale politiske netværk ud fra den betragtning, at de skulle udgøre en egentlig sikkerhedspolitisk trussel. Kun en forsvindende lille del af indvandrere og flygtninge er beskæftiget med illegale eller ekstremistiske aktiviteter som terrorisme, menneskesmugling eller narkotikahandel. Transnationale politiske netværk er heller ikke alene interessante, fordi de kan være en vigtig faktor i international politik. Enhver analyse af konflikten i Nordirland, Israel, tyrkisk-armenske relationer er mangelfuld, hvis den ikke medtager henholdsvis det irske, israelske og armenske diasporas forbindelser, aktiviteter og indflydelse. Det gælder selvom det kan være svært at fastslå præcist, hvor stor denne indflydelse er (Østergaard-Nielsen, 2001a).

Transnationale politiske netværk er snarere interessante, fordi de ikke blot overskrider grænser for forskellige politiske systemer og samfund, men samtidig afdækker grænser for politisk deltagelse. Transnationale politiske aktiviteter har, for så vidt de er lovlige, fået øget spillerum i takt med forandringerne på internationalt niveau efter den kolde krig. Årsagerne hertil er flere: 1) fordi demokratisering, ret til selvbestemmelse og menneskerettigheder i hvert fald i princippet står centralt på vestlige staters udenrigspolitiske dagsorden; 2) fordi minoritetspolitik i stigende grad er et internationalt anliggende; 3) fordi internationale organisationer som Europarådet og OSCE øger det institutionelle råderum for transnationale politiske aktiviteter.

Til gengæld begrænses transnationale politiske aktiviteter ofte af deres lokale kontekst. Denne analyse søger at vise, hvordan transnationale politiske aktiviteter først og fremmest begrænses, fordi de i lande som Tyskland, Holland og Danmark indgår i en integrationspolitisk sammenhæng. Et transnationalt politisk engagement er ikke altid lige velkomment blandt værtslandets politiske aktører. Indvandrere og flygtninges transnationale politiske tilhørsforhold udfordrer både fænomenerne 'assimilation' og 'multikulturel integration'. Der føres i Danmark en integrationspolitik, som i princippet er baseret på sidstnævnte princip. Det vil sige, at man accepterer kulturel og religiøs forskellighed, men det er alligevel mindre accepteret, når indvandrere og flygtninge forsøger at udøve lobbyvirksomhed, informere, støtte, forsvare, kritisere, kort sagt engagere sig i et andet lands politik i Danmark. For nogle er transnationale politiske forbindelser femte kolonne politik, der kan medvirke til at 'balkanisere' samfundet (Huntington, 1997). For andre stopper tolerancen for forskellighed netop ved det politiske (det er okay at danse kurdisk folkedans, men ikke at udøve lobbyvirksomhed for at fremme kurdiske rettigheder i Tyrkiet). Et hjemlandspolitisk engagement opfattes ofte som uforeneligt med engagement i dansk politisk. En delegation af indvandrere, som vil i dialog om tyrkisk indenrigspolitik, har derfor ikke lige så god adgang til det politiske system i det nye land som en delegation, der vil tale om ungdomsarbejdsløshed blandt indvandre- re Således begrænses i Danmark de muligheder, som indvandrere og flygtninge har for at udøve lobbyvirksomhed, informere, forsvare eller kritisere andre regimer.

Alligevel er det nemmere for nogle grupper end for andre at få adgang med deres politiske krav og informationsmateriale. I dette skrift sammenlignes graden af politisk dialog med henholdsvis tyrkere og kurdere for at identificere de kriterier, der lægges til grund for, hvad der er 'ønsket' og 'uønsket' transnational politik.

Forskning i indvandrere og flygtninges transnationale forbindelser er et felt i rivende udvikling og vokser i takt med den voksende interesse for, hvordan det forholder sig med magtforhold, demokratisering og politisk loyalitet i en verden, hvor den såkaldte globalisering eroderer de fysiske grænser for politiske systemer. Størstedelen af forskningen i etniske minoriteters transnationale politiske, sociale og økonomiske forbindelser finder sted i USA. Før i tiden handlede det hovedsageligt om de mere klassiske 'diaspora' grupper som den israelske og armenskes forsøg på at påvirke USA's politik over for deres hjemlande. I dag har især den måde, hvorpå indvandrere fra Latin- og Mellemerika indretter deres liv på tværs af

grænser, sat spørgsmålstegn ved migrationsforskningens tidligere generelle antagelser om, at migration og integration er en lineær proces, hvor tyngdepunktet i indvandreres liv flyttes fra land A til land B.

I Europa er der mindre opmærksomhed omkring og forskning i transnationale politiske netværk (Rogers, 2000). Dette har mindre at gøre med, i hvor høj grad disse fænomener findes, end med i hvor høj grad, der er opmærksomhed omkring dem, og med den politiske kontekst, hvori de observeres. I Danmark har forskning i migranternes politiske aktiviteter hovedsageligt fokuseret på disses *indvandrerpolitiske deltagelse*, det vil sige deres bestræbelser på at forbedre deres økonomiske, sociale og politiske rettigheder i det land, de er udvandret til, og på at bekæmpe diskrimination og indgå i dialog om integrationspolitiske tiltag. Således synes etniske minoriteters valgdeltagelse i stigende grad at blive betragtet som en væsentlig del af studier af demokrati i Danmark (se blandt andet Andersen & Nielsen, 1989; Togeby, 1999). Ligeledes er der udkommet en række studier, som analyserer udviklingen af indvandrerpolitiske organisationer i Danmark og disses muligheder for indflydelse på indvandrerpolitiske beslutningsprocesser (Hammer & Bruun, 2000; Galal, 2001; Hussain, under udgivelse).

Betydningen af transnationale tilhørsforhold og aktiviteter medtages i disse studier hovedsageligt som en faktor i analysen af integration snarere end som et fænomen i sig selv, om end dette er i gang med at ændre sig. Frykman (2001) viser, hvordan oprindelseslandet har betydning for identitetsdannelsen blandt flygtninge og indvandrere i Sverige. Og herhjemme argumenterer Schwartz (2001) for at bruge begrebet 'medborgerskab' til at dække den diversitet, de mange stemmer som indvandrere og deres efterkommere har i det danske samfund. De er ikke 'mellem' to kulturer, men forhandler og pejler mellem de forskellige roller og oplevelser, de har i Danmark og andetsteds.

Der er argumenter både for og imod at skrive om transnationale politiske netværk og aktiviteter i en tid, hvor etniske minoriteters forhold til deres oprindelsesland eller til globale religiøse netværk fremstilles overvejende negativt i den danske udlændingedebate. Terrorangrebene i New York og Washington d. 11. september og de politiske reaktioner på små ekstreme organisationer som Hizb-ut-Tahrir kaster en skygge hen over selv fredelige transnationale politiske netværk og organisationer med partipolitiske tilknytninger. Især foreninger med muslimske medlemmer bliver målt og vejret på en skala mellem 'integrationsvenlig' og 'fundamentalistisk' (se *Politiken*, 26/10 2001).

Også før 11. september ansås transnationale aktiviteter som familie-sammenføring eller pengeoverførsler til familie i udlandet som uforeneligt med integration i det danske samfund. Da jeg foretog den første runde af interviews med tyrkiske og kurdiske organisationer i København, var der samtidig en debat om, hvorvidt muslimske kvinder måtte bære tørklæde i danske supermarkeder. Det var derfor med nogen undren, at især tyrkiske organisationsrepræsentanter hørte mig præsentere et forskningsprojekt, som omhandler politiske relationer til hjemlandet. Medlemmerne af den pågældende organisation var godt klare over, at transnationale politiske tilhørsforhold kan blive betragtet som en modsætning til et engagement i dansk politik. Men netop sådanne opfattelser er samtidig et godt argument for at skrive om disse ting i en dansk sammenhæng.

Blandt de vigtigste resultater af denne analyse er, at politisk loyalitet ikke er et nulsumsspil, og at hjemlandspolitisk lobbyarbejde tilmed kan være en konstruktiv indføring i dansk politik. Således tjener analysen af tyrkiske og kurdiske politiske transnationale forbindelser ikke blot til at identificere, men også til at afmystificere omfanget og betydningen af transnationale politiske loyaliteter blandt indvandrere og deres efterkommere i Danmark. Herudover kan forståelsen af indvandrere og flygtninges politiske identifikation og engagement have en bredere relevans for dagens europæiske befolkning, hvor flere og flere vælger et omskifteligt liv med adskillige lokale og nationale tilknytningspunkter.

Metode

Den politiske mobilisering blandt tyrkere og kurdere fra Tyrkiet er valgt som case, fordi de med ca. 3,5 millioner er blandt de største grupper i Vesteuropa. Der er desuden grupper fra Tyrkiet i adskillige lande hvilket gør det nemmere at sammenligne deres politiske aktiviteter i forskellige politiske kontekster. I Danmark var der ved udgangen af år 2000 48.773 indvandrere og efterkommere fra Tyrkiet, hvoraf de 36.569 er tyrkiske statsborgere. I Tyskland findes der ca. 2,3 millioner indvandrere fra Tyrkiet eller med tyrkisk oprindelse og i Holland bor der ca. 280.000 tyrkiske indvandrere og deres efterkommere. Tyrkere og kurdere er naturligvis ikke repræsentative for andre indvandrer/flygtninge grupper. Case-studiet dækker imidlertid en lang række problemstillinger. Således findes der både indvandrere og flygtninge blandt tyrkiske statsborgere og tidligere statsborgere bosat i Danmark. Der findes et politiseret etnisk majoritet/minoritetsforhold (tyrkere og kurdere), og endelig findes der et politiseret religiøst majoritet/minoritetsforhold (sunnier og alevier). Herudover er den sekulære tyrkiske stats

religionspolitik et emne for yderligere religiøs mobilisering blandt tyrkere i udlandet. Der er ydermere et væld af forskellige partipolitiske fraktioner. En del af disse er også aktive uden for Tyrkiets grænser, og igen er en del af disse aktive i Danmark.

I det følgende sammenlignes forholdene i Danmark med forholdene i lande som Holland og Tyskland. Denne sammenligning er ikke en systematisk kategorisering eller typologisering af Danmark i forhold til andre lande, men snarere en gennemgående perspektivering af forholdene i Danmark. Den danske del af analysen er baseret på 22 længerevarende interviews med repræsentanter for tyrkiske og kurdiske foreninger, indvandrerpolitiske paraplyorganisationer, politiske kandidater og repræsentanter i dansk lokal politik af tyrkisk eller kurdisk oprindelse og endeligt med repræsentanter for danske politiske partier, fagforeninger og danske organisationer med tilknytning til indvandrerpolitiske spørgsmål. Interviewene er foretaget mellem december 1999 og oktober 2001, og der har sideløbende været foretaget ca. 10 telefoninterviews, hvor personlig kontakt ikke var mulig. Endvidere er der foretaget en omfattende litteratursøgning, søgning af danske medier, offentlige dokumenter, og folketingsberetninger.¹

Valget af kvalitative interviews er baseret på min erfaring med lignende forskning i udlandet, hvor diskussioner af politisk deltagelse i hjemlandets politik er følsomme emner, som bedst formidles ved personlig samtale. Interviewpersoner er blevet identificeret, dels gennem kontakter fra forskning i andre lande, dels gennem kontakter fra allerede interviewede personer i Danmark. Landskabet af tyrkiske og kurdiske organisationer er i konstant forandring, og der tages forbehold for, at nogle organisationer eller bevægelser ikke er nævnt. Case studiet tjener først og fremmest til at illustrere og eksemplificere de centrale problemstillinger.

Kapitel 2

Transnational politisk mobilisering

Hvorfor er nogle flygtninge og indvandrere mere interesserede i deres oprindelseslands politik end andre? Forståelsen af identifikationsprocesser – og til dels også politisk loyalitet blandt indvandrere og flygtninge – er et af de mest populære og udforskede emner inden for migrationsforskning. Det har således vist sig, at identifikationen hænger sammen med 1) måden man er indvandret på; 2) hvor længe man har været væk fra sit oprindelsesland; 3) den socio-økonomiske integration i det nye land, mulighederne for politisk deltagelse i det nye land. Imidlertid er blandt andet indvandrere og flygtnings transnationale forbindelser med til at frakoble sammenhængen mellem disse faktorer og politisk identifikation.

Måden man er indvandret på: Her tænkes på, at mennesker, som er flygtet fra deres oprindelsesland, ofte vil have et mere levende forhold til politiske spørgsmål i deres hjemland end såkaldte ‘økonomiske’ indvandre-re. Det gælder især dem, som ankommer i en større bølge af asylansøgere (Portes et al., 1999: 456; Landolt et al., 1999). Når flygtninge forlader deres hjemland, er det, når mulighederne for demokratisk politisk dialog er opbrugt (hvis disse muligheder da nogen sinde var til stede) og ofte fortsættes arbejdet for politisk forandring i eksil. Eksilet kan endog i sig selv forstærke identifikationen med hjemlandet, især hvis man er isoleret fra sin familie og omgangskreds. Som flygtningen Güraslan udtrykker det,

Man bliver mere kurdisk af at være i Danmark end af at være i Kurdistan. Man savner venner og familie og mindes hele tiden de kulturelle traditioner (Flygtningen Güraslan i Bejder & Holt, 1996: 10).

Imidlertid kan man finde tilfælde, hvor flygtninge og asylansøgere ønsker at lægge deres engagement i eventuelt traumatiserende politiske forhold bag sig (Al-Ali & Koser, 2001; Frykman, 2001). Og ligeledes kan man ofte finde tilfælde, hvor indvandrere og deres efterkommere begynder at engagere sig i hjemlandets politik, *efter* at de er udvandret. I Danmark er det f.eks. tilfældet, at tyrkiske gæstearbejdere og deres børn, de såkaldte Konya kurdere, blev mere bevidste om deres kurdiske identitet, efter at de kom til Danmark, ikke mindst efter at der kom flere politiske flygtninge til Danmark i starten af 1980'erne. Bejder og Holts (1996) lille bog om kurdere i Danmark indeholder en række interviews med kurdere, som bor i Danmark. Her møder man adskillige ‘førstegenerations’- og ‘andengenera-

tions'indvandrere, som blev bevidste om deres kurdiske identitet og aktive i kurdisk solidaritetsarbejde, efter at de kom til Danmark (Bejder & Holt, 1996: 10, se også Moldenhawer & Jacob, 1991).

Hvor længe man har været væk fra sit oprindelsesland: Hidtil har migrationsforskerne antaget, at jo længere en gruppe af indvandrere eller flygtninge har været 'hjemmefra', jo mindre interesserede og især engagerede ville de være i deres hjemlands politik (Miller, 1981:44). Ud fra samme logik skulle yngre generationer være mere interesserede i politiske spørgsmål i det land, de er opvokset i end i et land, de mest har besøgt på sommerferier og lignende. Stort set er dette da også tilfældet blandt tyrkere og kurdere i Vesteuropa, men der er også mange undtagelser. En informant fra en kurdisk forening, som kom til Danmark som 15-årig og i løbet af de næste fem år blev interesseret i socialisme og det kurdiske spørgsmål, beretter, hvordan hans forældre forsøgte at slukke hans politiske engagement ved at få ham gift. Forældrene, som var kommet til landet som gæstarbejdere, var bange for, at deres søns politiske arbejde i Danmark ville gøre det svært for ham – og dem – at vende tilbage til Tyrkiet. Generelt synes der snarere at være en *kvalitativ forskel* på såkaldte første-, anden- og tredje-generations-indvandreres forhold til tyrkisk politik. Første generation har bevaret et førstehåndskendskab til tyrkisk politik, mens anden generation har et mere 'langdistanceforhold' til tyrkisk politik, hvor emner som Tyrkiets forhold til Europa eller etniske og religiøse konflikter dominerer i forhold til mere dagligdags indenrigspolitiske spørgsmål.

Integration i modtagerlandet: Der er også antagelsen om, at især indvandrere, men også flygtnings integration har betydning for, hvor meget de orienterer sig 'hjemad'. Mere ortodokse assimilationsteorier formodede, at transnationale aktiviteter var et efterslæb i assimilationen i det nye land. Noget som indvandrere skulle lade bag sig for at vinde fodfæste i deres nye omgivelser (Guarnizo & Portes, 2001). Lidt i samme retning var det opfattelsen, at indvandrere med uddannelse og social mobilitet ville være mindre interesserede i deres hjemlands politiske forhold. Også i dag mener forskere, at jo mere indvandrere eller flygtninge er økonomisk og socialt marginaliserede, jo mere fremmes deres identifikation med hjemlandet snarere end med værtslandet (Smith, 1998: 1). Eller deres identifikation fremmes med globale historiske kulturelle eller politiske kræfter som islam (Clifford, 1994: 311-312). Dette kaldes 'reaktiv identitet' (Portes et al., 1999: 465) og er identificeret blandt adskillige indvandrergrupper bosat i USA. Ligeledes har studier af tyrkisk ungdom i Tyskland vist, at social eksklusion og mar-

ginalisering får denne til at ty til tyrkisk nationalisme og radikale former for islam (se bl.a. Heitmeier et al., 1997; Schiffauer, 1999).

Igen tyder alt på, at sådanne processer finder sted blandt indvandrere og flygtninge fra Tyrkiet, men man skal alligevel være forsigtig med at reducere et meget komplekst fænomen som politisk identifikation til en automatisk funktion af position i samfundet. Visse grupper af indvandrere i USA, som f.eks. salvadoranere er mere engagerede i hjemlandets politik jo mere uddannelse de har (Guarnizo & Portes, 2001). Og igennem mine forskningsophold blandt tyrkiske indvandrere i Danmark, Holland og Tyskland har jeg mødt både tyrkere og kurdere, som bestemt kan betegnes som 'marginaliserede', men som alligevel ikke interesserer sig særlig meget for tyrkisk politik. Og jeg har mødt universitetsstuderende med indvandrerbaggrund, næppe blandt de mest ekskluderede i samfundet, med et højt engagement i tyrkisk politik. Kun meget forsigtig forskning kan udrede forholdet mellem social position i samfundet og politisk identifikation (se Armuster, 2001; Schiller, 1999).

Muligheder for politisk deltagelse i værtslandet: Endvidere skal man holde sig for øje, at mens social eksklusion og marginalisering kan bidrage til bestemte politiske tilhørsforhold, så finder en sådan proces ikke sted i et tomrum. Hvordan påvirker den lokale politiske kontekst omfanget af hjemlandspolitisk identifikation?

For det første er der spørgsmålet, om et hjemlandspolitisk engagement er afhængigt af, hvorvidt indvandrere eller flygtninges har formelle politiske rettigheder i det nye land, de bor i. Det kunne forventes, at når indvandrere opnår politiske rettigheder i deres nye land, vil de bruge disse rettigheder og lade deres hjemlands politik bag sig. Nyere forskning i USA dokumenterer imidlertid, at indvandreres transnationale politiske aktiviteter mod forventning ikke afhænger af, om man har amerikansk statsborgerskab eller ej (Guarnizo & Portes, 2001).

For det andet er der sammenhængen mellem på den ene side det enkelte værtslands måde at inkorporere etniske minoriteter i det politiske system og på den anden side disses hjemlandspolitisk engagement. Det vil sige både de formelle muligheder, indvandrere og flygtninge har for at øve politisk indflydelse, og den måde, hvorpå de og deres deltagelse defineres og tolereres af værtslandets politiske institutioner. Forskere synes enige om, at det enkelte lands politik, når det gælder integration af nyankomne, har betydning for, hvorvidt etniske minoriteters engagerer sig i deres oprindelseslands politik. På den ene side kan 'eksklusive' politiske systemer forstærke transnational orientering blandt indvandrere. Her tænkes oftest på Tyskland,

hvor indvandrere kategoriseres som 'udlændinge', og ikke gives politiske rettigheder, med mindre de opnår tysk statsborgerskab. På den anden side kan der også argumenteres for, at en multikulturel integrationspolitik som i Holland, kan bidrage til en transnational politisk orientering, fordi der gives ressourcer og plads til institutionalisering af etniske og religiøse organisationer (Faist, 2000: 214; se også Kaya, 1998; Vertovec, 1996).

Der er endnu kun få komparative empiriske studier, som har efterprøvet formodningen om sammenhængen mellem mulighederne for indvandreres politisk deltagelse og deres hjemlandspolitiske engagement. Forskning i hyppigheden af transnational politisk aktivitet ('claims-making'), i blandt andet Tyskland, Storbritannien og Holland, konkluderer imidlertid, at det især er Tysklands eksklusive behandling af indvandrere, der giver grobund for transnational politisk mobilisering (Koopmans & Statham, 2001). I Holland fandt man blot 'en tredjedel' så meget transnational politisk aktivitet som i Tyskland. Og det forhold, at Holland har givet politiske rettigheder til ikke-statsborgere og i det hele taget har etableret kanaler for politisk dialog med indvandrere, indebærer, at den forekommende transnationale politiske aktivitet i Holland er kanaliseret mere ind i værtslandets politiske system end i Tyskland. I Storbritannien, hvor indvandrere søges forvandlet fra tidligere koloniale undersåtter til nationaliserede minoriteter, synes der at være en endnu mindre transnational politisk mobilisering end i de andre to lande (op. cit.).

Sådanne konklusioner taler imod den opfattelse, at en transnational politisk mobilisering af indvandrere repræsenterer nye og altomfattende trends, der underminerer nationalstaten. I herværende undersøgelse står værtslandets politiske institutioner og aktører ligeledes som dominerende formidlere af transnational politisk aktivitet (se Østergaard-Nielsen, 2001d), om end de slående ligheder mellem landskabet af tyrkiske og kurdiske foreninger i Tyskland og Holland (se nedenstående) tyder på, at *både* værtslandets politiske inkorporationsmodel og transnationale netværk har betydning for hjemlandspolitiske tilhørsforhold.

Under alle omstændigheder fastholder eller etablerer indvandrere og flygtninge økonomiske, sociale og til tider også politiske forbindelser til deres 'hjemland'. Og i dag ser vi, at et sæt transnationale aktiviteter har erstattet et andet. Tidligere generationer af indvandrere sendte penge hjem, investerede i ejendomme i Tyrkiet, sendte deres børn hjem i skole i Tyrkiet og bevarede en ide om at tilbringe deres otium i Tyrkiet (Hjarnø, 1988). I dag består transnationale aktiviteter også af at institutionalisere 'Tyrkiet' i udlandet. Elektronisk kommunikation, medier og Internet letter kontakten

med venner og familie i Tyrkiet, og især siden slutningen af 1980'erne har man kunnet følge med i begivenheder i Tyrkiet gennem de vidt udbredte tyrkiske aviser og fjernsynskanaler. Som en ældre fagforeningsmand engang sagde i et interview i Berlin: 'Vi plejede at sige, at vi er i 'Gurbet' [tyrkisk for 'udlændighed'], men vi er ikke længere i Gurbet. Tyrkiet er her' (Berlin, december 1996.).

Oprindelseslandets rolle

En anden faktor af betydning for den politiske mobilisering af indvandrere og flygtninge er det politiske regime i 'hjemlandet'. Generelt kan et afsenderland enten føre en 'udvandringspolitik', baseret på at hjælpe udvandrere til at opholde sig midlertidigt i udlandet og især at lette deres hjemvenden, eller føre en 'global nation' politik, hvor man opfordrer udvandrere til at slå sig ned, integrere sig i det nye land, men ikke at glemme deres fædreland (Smith, 1998). I Tyrkiet har den sidste form for politik langsomt erstattet den første. Ligesom det er tilfældet i en lang række andre 'afsenderlande', søger den tyrkiske politiske elite at få del i deres udvandreres politiske og økonomiske ressourcer. Den tyrkiske stat har blandt andet derfor iværksat en bred vifte af politiske, økonomiske og kulturelle foranstaltninger for at bejle til statsborgere og tidligere borgere bosat i udlandet. Dette inkluderer en række strategier for at fremme økonomisk investering og politisk inklusion ved at give tyrkiske statsborgere i udlandet mulighed for at stemme ved tyrkiske valg uden at rejse hjem. Disse strategier er dog endnu ikke blevet realiserede på trods af, at den nødvendige forfatningsændring blev vedtaget i 1995. Og i 1998 blev der oprettet et forum for dialog mellem tyrkere i udlandet og repræsentanter for tyrkiske politiske partier og tyrkisk administration, hvor ca. 50 repræsentanter fra alle de lande, hvor der bor tyrkere, kommer til Ankara to gange om året for at diskutere de problemer og emner, som de mener, den tyrkiske regering og stat kan hjælpe dem med at løse (Østergaard-Nielsen, under udgivelse). Og som det er tilfældet for andre lande, er den tyrkiske stat også ivrig for, ofte via sine diplomatiske repræsentationer, at støtte kulturelle aktiviteter såsom at fejre tyrkiske nationaldage, koncerter og teateropførelse med kendte tyrkiske kunstnere.

Den måde, hvorpå tyrkiske myndigheder betragter tyrkere i udlandet, er også ved at ændre sig. Tidligere var det en udbredt opfattelse blandt Ankaras 'elite', at i hvert fald første generation af udvandrere er uddannet landbefolkning. Som formuleret af en repræsentant fra det tyrkiske konsulat:

De inviterer os til at fortælle dem om lovændringer og give information om dansk og tyrkisk politik, som har betydning for tyrkere bosat i udlandet. Men de

fleste af dem læser ikke det materiale, jeg giver dem. De er ikke veluddannede. Nej, de sidder bare der på deres stole og ser tyrkisk fjernsyn og spiller Tavla. De kender debatten i tyrkisk politik, men ikke nok om deres situation her (København, december 1999).

Repræsentanter fra tyrkiske myndigheder og politiske partier lægger imidlertid i stigende grad vægt på, at der er en voksende gruppe af f.eks. succesrige forretningsfolk og universitetsstuderende blandt efterkommere af tyrkiske udvandrere i Vesteuropa. For at bidrage til denne udvikling opfordrer Tyrkiet sine borgere i udlandet til at integrere sig, søge statsborgerskab og i det hele taget at blive gode lovlydige og velstående borgere, som ikke glemmer deres hjemland. Det skal de først og fremmest gøre for deres egen skyld. Derudover er det dog ikke i modstrid med tyrkiske interesser, hvis sådanne loyale tyrkiske borgere bosat i Vesteuropa spiller en rolle i Tyrkiets forhold til disse lande ved offentligt at støtte den tyrkiske udenrigspolitik og på den måde være et modspil til de religiøse bevægelser og kurdiske partier, som har det modsatte for øje, nemlig at kritisere tyrkisk indenrigspolitiske forhold. Dette gælder især det kurdiske spørgsmål og spørgsmålet om det armenske 'folkemord'. I forbindelse med sidstnævnte har højtstående generaler og politikere opfordret tyrkere i udlandet til at opponere mod, hvad der ses som armensk propaganda mod Tyrkiet (*Hürriyet*, 21/5 2001).

En af de mere iøjnefaldende måder, hvorpå Tyrkiet er 'til stede' i udlandet er via de elektroniske og trykte medier. Der udkommer hver dag over 100.000 tyrkiske aviser i Europa. De fleste udkommer i Tyskland; det vides ikke præcis hvor mange i Danmark. Den tyrkiske statsejede tv-kanal kan ses på kabeltv i de fleste europæiske lande, og de store private tv stationer transmitteres via satellit. I udlandet, særligt i Tyskland, har tyrkernes brug af tyrkiske medier været genstand for megen opmærksomhed på grund af den tyrkiske presses ofte meget ensidige fremstilling af tyrkisk inden- og udenrigspolitik og forholdene for tyrkere i Tyskland (Østergaard-Nielsen, under udgivelse). Også i danske aviser kritiseres de mere radikale tyrkiske avisers eller tv-indslag for at hæmme integrationen af tyrkere i landet (se bl.a. Necef, 1999). Tyrkiske medier er f.eks. ikke sene til at sidestille deres kritik af diskriminering af og racistisk motiverede overfald på tyrkiske borgere i udlandet med udlandets kritik af menneskerettighedsforhold i Tyrkiet (se f.eks. *Hürriyet*, 29/10 1999). Således er de mere radikale dele af tyrkisk presse problematiske i det omfang, disse formidler en meget ensidig version af tyrkisk politik og opfordrer tyrkere i udlandet til at forsvare denne. Fremgangsmåden er til tider at opgive faxnumre på europæiske politikere,

der har sagt noget 'forkert' om Tyrkiet, således at tyrkere i udlandet kan bombardere disse med faxer.

Forbruget af tyrkiske medier blandt indvandrere og deres efterkommere i Danmark er relativt højt. 26% ser kun tyrkisk tv og 19% læser kun tyrkiske aviser. En større del bruger både danske og tyrkiske medier, (Catinet, 2000b: 72), men der er på den anden side ingen grund til at tro, at tyrkere bare ukritisk 'internaliserer' de tyrkiske medier og tager alt, hvad der skrives, for gode varer. Et større nyere forskningsprojekt om tyrkiske medier konkluderer således, at tyrkere bosat i Europa har et meget kritisk forhold til deres medier (Robins et al., 2000).

Ligeledes bør man ikke overvurdere den tyrkiske ambassade i Danmarks indflydelse blandt herboende tyrkere. Ambassaden er, som det er tilfældet med en lang række andre ambassader, gentagne gange blevet kritiseret for at overvåge systemkritikere bosat i Danmark på vegne af sikkerhedstjenesten i hjemlandet. At der foregår kontrol i Danmark, illustreres blandt andet af, at adskillige kurdere som Kemal Koç og Sadık Çifti er blevet tilbageholdt og arresteret med henvisning til deres politiske aktiviteter i Danmark, når de rejste på besøg i Tyrkiet. Med jævne mellemrum kommer der tillige historier – dog ikke bekræftet fra officiel side – om, at ambassaden forsøger at afholde kurdiske forældre fra at lade deres børn indskrive til kurdisk og ikke til tyrkisk modersmålsundervisning. Generelt er den tyrkiske regering og stats tiltag reaktive snarere end proaktive. De handler om at kontrollere snarere end at motivere politisk engagement i Tyrkisk politik. Det er snarere repræsentanter for diverse tyrkiske og kurdiske politiske partier og bevægelser, som er med til at mobilisere tyrkere eller kurdere i udlandet – først og fremmest i Tyskland og til dels også i Holland og Danmark.

I det hele taget er der ingen grund til at overdrive, hvor meget indflydelse Ankara har på tyrkiske borgere bosat i Europa og dermed også i Danmark. Tyrkisk indenrigs og udenrigspolitik betyder noget, fordi 'man følger med', men der er på ingen måde tale om 'fjernstyring' af en '5. kolonne' af tyrkere i udlandet. Tyrkere forsvare ofte Tyrkiet, når de føler, at det kritiseres for ensidigt i dansk presse (se nedenstående). Langt de fleste tyrkere forholder sig imidlertid samtidig generelt kritisk til det tyrkiske magtapparat, som, de mener, har betragtet dem som en 'döviz makinesi' ['penge'-maskine] og ikke var der for dem i alle de år, hvor de havde brug for bistand til at opholde sig i udlandet.

Kapitel 3

Kurdiske og tyrkiske politiske netværk i Danmark

I sammenligning med Tyskland er den danske forskning i kurdere og tyrkeres transnationale politiske netværk beskednen. Der findes beskrivelser af muslimske organisationer og bevægelser, som inkluderer de forskellige tyrkiske retninger inden for islam, men som dermed ikke har alle de mere eller mindre sekulære etniske eller partipolitiske kurdiske eller tyrkiske foreninger med (se Bæk Simonsen, 1990; Pedersen, 1999). Al anden forskning fokuserer bredere på instutionaliseringen af indvandrerpolitiske foreninger i paraplyorganisationer, som forsøger at repræsentere indvandrere samlet over for de danske myndigheder (se bl.a. Hammer, 2000).

Det er imidlertid ikke uinteressant at se på de mange tyrkiske og kurdiske foreninger, som findes i Danmark. Hvor 'politiske' er de? Hvor transnationale er de – hvilke transnationale netværk indgår de i? Hvem repræsenterer de? Er de oprettet ved lokale initiativer eller på opfordring af eller med støtte fra organisationer, politiske partier eller regeringer i andre lande? Hvad er deres mål? Og hvad er deres forhold til henholdsvis de danske og tyrkiske myndigheder?

Foreningslandskabet i Danmark:

I Danmark, som i andre europæiske lande såsom Holland og Tyskland, findes der tyrkiske og kurdiske foreninger, organisationer og forbund, som repræsenterer etniske, religiøse og partipolitiske strømninger blandt tyrkiske og kurdiske indvandrere og flygtninge.² Den tyrkiske ambassade har en liste over 89 tyrkiske foreninger. Disse er næsten alle betegnet som lokale kulturforeninger [Kültür Derneği/Merkezi], om end nogle få har de samme navne som lignende foreninger i andre lande. Hertil skal lægges alle de kurdiske foreninger, som den tyrkiske Ambassade selvsagt ikke udleverer lister over.

På den ene side er der de bevægelser, som er overvejende partipolitiske: I Tyskland spænder den tyrkiske venstrefløj fra de små kommunistiske eller maoistiske grupper til de større socialdemokratiske orienterede foreninger.³ De førstnævnte er meget kritiske over for Tyrkiet, mens de sidstnævnte overvejende forsvarer hovedtrækkene i tyrkisk inden- og udenrigspolitik. Ligeledes er højrefløjen omfangsrig og inkluderer mange forskellige grupper fra de foreninger, som støtter det tyrkiske nationalistparti Milli Hareket

Partisi (MHP), til de mere moderate foreninger, der sympatiserer med Tyrkiets konservativt liberale partier Doğru Yol Partisi (DYP) og Anavatan Partisi (ANAP). I Danmark findes der ikke egentlige partipolitiske foreninger som dem, der findes i Tyskland, og i det hele taget skiltes foreningerne ikke med deres hjemlandspolitiske identitet på samme måde, som de gør i Tyskland. Således understreger formanden for Atatürk Düşünce Derneği [Forening til udbredelse af Atatürks tanker], som søger at stille Tyrkiet i et mere positivt lys end de kritiske kurdiske organisationer, at foreningen ikke er 'politisk'.

I nogle kulturforeninger kan man se klare sympatier for det ene eller andet parti alt efter, hvem der hænger på væggen, men medlemmerne understreger uden undtagelse, at alle er velkomne. I en tyrkisk kulturforening var et portræt af lederen af MHP, Devlet Bahçeli taget ned og stillet med bagsiden udad op ad væggen, 'fordi ikke alle, der kommer her for at holde Ramadan, synes om ham'. Eller som formanden for en anden tyrkisk forening udtrykte det: 'Vores organisations aktiviteter er kulturelle og ikke politiske, for det har vi dårlige erfaringer med. Man bliver ofte mistolket og får ikke støtte' (København, december 1999).

På den anden side er der de bevægelser og foreninger, som er mobiliseret omkring forskellige religiøse retninger inden for islam. Generelt er islam en meget heterogen størrelse. Islam varierer ikke blot fra land til land, men også inden for det enkelte lands grænser. Blandt tyrkiske indvandrere er især skellet mellem sunnimuslimer og alevier med til at præge organisationsmønstret i Holland og Tyskland – og i de sidste par år også i Danmark. Sunnimuslimerne, som er i overvejende majoritet, spænder fra det tyrkiske Direktorat for Religiøse Anliggender, Diyanets, officielle repræsentanter i udlandet, over sufi-tarikater (såsom Süleymançılar og Nurculars) til organisationer, som er mere direkte forbundet med et tyrkisk politisk parti, eksempelvis Milli Görüş.⁴ Det tyrkiske Direktorat for Religiøse Anliggender, Diyanet, begyndte at sende imamer til Danmark i starten af 1980'erne – blandt andet for at imødegå, at andre muslimske bevægelser skulle vinde fodfæste blandt de tyrkiske gæstearbejdere. Dette forløb er helt parallelt til situationen i Tyskland og Holland. Diyanet, oprettet i 1985, er langt den største tyrkiske muslimske institution i Danmark med cirka 28.000 medlemmer (af begravelseskassen) og 21 bedesteder (se <http://www.turkembassy.dk/vakif.htm>). Den tyrkiske stat udstationerer 21 imamer til Danmark for en embedsperiode på fire år. Ifølge den tyrkiske ambassade bliver disse imamer 'informeret om danske samfundsforhold' (den Tyrkiske Ambassade, 19/11 2001). Det er ellers netop manglen på vi-

den om lokale forhold, som er den hyppigste kritik mod de imamer, som udstationeres for kortere perioder.

Den næststørste tyrkiske sunnimuslimske samling af foreninger er DMGT med ca. 3000 medlemmer og ca. 20 foreninger i Danmark. DMGT er ikke officielt forbundet med Milli Görüş, om end formanden for foreningernes forbund (i 1999/2000) tydeligvis har gode kontakter blandt lederne af Milli Görüş i Tyskland og ligesindede politikere i Tyrkiet. Især efter d. 11. september er DMGT blevet kædet sammen med Milli Görüş i den danske presse (se bl.a. *Ekstra Bladet* 20/9 2001). Ud over dette er der i Danmark foreninger, som har tilknytning til andre sunnimuslimske grupper som sufitarikatet Süleymancilar, Nurcular, eller Fetullah Gülen's bevægelse.⁵

På nær de tilfælde, hvor den tyrkiske avis *Hürriyet* har kritiseret Milli Görüş i Danmark for at være fundamentalistisk og imod integration, er der kun ganske få eksempler på uoverensstemmelser mellem de forskellige sunnimuslimske bevægelser i Danmark. Repræsentanter for disse foreninger fortæller, at relationerne mellem de forskellige sunnimuslimske retninger ikke er så politiserede som i Tyskland.

Alevierne, en religiøs minoritet på ca. 25% i Tyrkiet, har især organiseret sig inden for de sidste år i forbindelse med blandt andet den øgede tilslutning til det sunnimuslimske Saadet (Velstands) parti.⁶ I starten af 1990'erne var der også et par alvorlige eksempler på den diskrimination – og til tider forfølgelse, som alevier har været udsat for siden oprettelsen af den tyrkiske republik. I Danmark er alevierne blevet synlige organisationsmæssigt inden for de seneste fem år. Antallet af alevier anslås til at være relativt mindre i Danmark end især i Tyskland, fordi indvandrere fra Tyrkiet i Danmark kommer fra områder, hvor koncentrationen af alevier er lavere. Fra interview med og mødereferater af generalforsamlinger i Danmarks Alevitiske Kultur Forening (DAKF) kan man se, at alevierne i Danmark har været ramt af de samme interne diskussioner om det kurdiske spørgsmål og forholdet til de tyrkiske myndigheder, som det er tilfældet i Tyskland og Holland. Især DAKF's ungdomsafdeling har links til meget venstreorienterede pressemeddelelser. Det står formodentlig i sammenhæng med det forhold, at alevierne indtil for ganske nylig manglede anerkendelse i Tyrkiet, at DAKF er eksklusiv: Kun alevier kan være medlemmer af DAKF i henhold til vedtægterne, og der bør kun inviteres 'ægte alevi kunstnere til deres arrangementer'. DAKF holder religiøse seancer, nogle gange med inviterede 'dedes' (religiøse ledere) fra Tyskland, og de holder koncerter og kulturelle arrangementer. Deres webside er bygget nogenlun-

de op som alevi organisationer i Tyskland med minderum for de 37 musikere, der blev dræbt i 1993 ved en mordbrand i Sivas, formidling af det alevitiske religiøse budskab, traditioner og annoncering af fester og aktiviteter i Danmark.

Sidst, men ikke mindst er der de kurdiske bevægelser. Da kurdere fra Tyrkiet ankommer som tyrkiske statsborgere, vides det ikke præcist, hvor mange der er i Danmark. På baggrund af viden om, hvorfra i Tyrkiet indvandrere og flygtninge kommer, fastslår de fleste, at kurdere dominerer ikke bare gruppen af asylansøgere men også gruppen af indvandrere. Dermed udgør kurdere i Danmark en større del af indvandrere og asylansøgere fra Tyrkiet, end det er tilfældet i andre lande. Dette er dog ikke nødvendigvis ensbetydende med, at der er flere tilhængere af de forskellige kurdiske politiske foreninger. Som i andre europæiske lande er der blandt de kurdiske bevægelser (fra Tyrkiet) foreninger og organisationer, som er en del af eller støtter PKK. PKK har under ledelse af den nu dødsdømte Abdullah Öcalan ført en væbnet kamp i Sydøstanatolien. I løbet af denne konflikt er ca. 30.000, overvejende civile, blevet dræbt, tusinder af landsbyer lagt øde, og utallige krænkelse af menneskerettighederne er begået af såvel det tyrkiske militær som de separatistiske kurdiske bevægelser. Derudover er der i hvert fald en forening, som støtter KOMKAR og Parteya Sosyalist a Kurdistan (PSK), en socialistisk bevægelse, hvis ønske om kurdisk selvstændighed ikke afviger ret meget fra PKK's modificerede politiske dagsorden. Derimod har KOMKAR og PSK hele tiden været tilhængere af at nå dette mål med fredeligere midler og bruger deres energi på at pleje politiske kontakter. Således har KOMKAR i Danmark som i Tyskland og Holland gode forbindelser til de kredse af danske politikere og intellektuelle, som bekymrer sig om det kurdiske folks ve og vel.

Ud over de partipolitiske, religiøse og etniske foreninger er der også en lang række tyrkiske og kurdiske studenterforeninger, foreninger for tyrkiske erhvervsdrivende, foreninger for tyrkiske akademikere, forældre og så videre hvoraf nogle blot er lokale, mens andre som studenterforeningen EATA har kontakt til andre lignende foreninger i Europa og i Tyrkiet.

Lokal forening eller transnational partikreds?

Tidligere kom initiativet til hjemlandspolitiske aktiviteter ofte fra Tyrkiet. I langt de fleste tilfælde er der imidlertid samtidige tendenser i retning af henholdsvis 'europæisering' og 'decentralisering' af tyrkiske og kurdiske politiske netværk. Med 'europæisering' menes, at de større organisationer i Tyskland fungerer som brohoveder mellem det politiske parti eller bevæ-

gelse i Tyrkiet og organisationer andetsteds i Europa. Således modtager de større organisationer i Tyskland henvendelser fra tyrkere eller kurdere i andre lande for at få gode råd og kontakter. Og typisk har en del foreninger i Danmark websider med links til lignende organisationer i andre lande. I nogle tilfælde er netværkene dermed noget hierarkiske, og organisationer i f.eks. Holland er til tider utilfredse med, at de større organisationer i Tyskland dominerer med hensyn til medlemstal og fastlæggelse af dagsordener på internationale møder (Østergaard-Nielsen, 2001b). Blandt andet herfor, men også fordi de fleste foreninger først og fremmest er afledt af den lokale situation frem for af tyrkisk politik og dermed koncentrerer sig mere om integrationspolitik, er der også en tendens til decentralisering. Derfor opererer organisationer i f.eks. Holland og Danmark mere og mere uafhængigt af deres søsterorganisationer i Tyskland og Tyrkiet.

Hvem, der tager initiativ til hvilke politiske aktiviteter, varierer fra netværk til netværk. I nogle netværk er større aktioner meget velkoordinerede og topstyrede, som da protester mod PKK lederen Abdullah Öcalans tilfangetagelse blev koordineret overalt i europæiske storbyer. I andre netværk er de lokale og individuelle, om end de omhandler samme begivenhed og til tider inspireres af hinanden, som f.eks. når alevitiske foreninger overalt i Europa mindes de 37 af deres trosfæller, som blev dræbt i Sivas i 1993.

Integrationspolitik eller hjemlandspolitik

Indvandrere og flygtninges foreninger i Danmark deles ofte op i forskellige kategorier såsom 'indvandrerpolitiske foreninger', 'kulturelle foreninger', 'trossamfund' og 'solidaritetsforeninger' (Hammer & Bruun, 2000: 17). Ved et nærmere eftersyn er de fleste tyrkiske og kurdiske foreninger imidlertid en blanding af flere af disse kategorier, og ofte er der elementer af dem alle sammen på en gang. En tyrkisk forening kan fungere som 'kaffe-stue', hvor medlemmerne mødes for at sludre, drikke te og spille Tavla, holde fester og fejre forskellige højtider. Samtidig organiserer foreningen ind imellem møder, hvor der diskuteres integrationspolitik – eller der inviteres en kendt politiker eller intellektuel op fra Tyrkiet for at diskutere emner, der relaterer til tyrkisk politik eller historie. Foreningernes medlemsblade har artikler om både Danmark og Tyrkiet/Kurdistan. Især kurdiske foreninger med et større antal flygtninge er mere konstant engagerede i solidaritetsarbejde, hvorimod de tyrkiske foreninger mest foranstalter solidaritetsaktioner i enkeltsager såsom ved det tragiske jordskælv i Vesttyrket i august 1999, hvor stort set alle tyrkiske foreninger foretog indsamlinger til

de jordskælvsramte. Blot i en enkelt københavnsk forening lykkedes det at samle 325.000 kroner ind.

Vægtningen mellem forskellige slags transnationale aktiviteter varierer naturligvis. Mere religiøse foreninger organiserer 'haj' – pilgrimsrejser til Mekka og har 'begravelses'-ordninger, hvor medlemmerne får hjælp til at blive begravet i deres hjemstavn i Tyrkiet. Mere politiske foreninger med en stærk tilknytning til tyrkisk politik samler økonomisk ind og politiske (stemmer) ind til tyrkiske valg og deltager i de stormøder, som f.eks. det islamiske parti Refah og det nationalistiske MHP's europæiske organisationer i især Tyskland og Holland arrangerer.

Det transnationale eller hjemlandspolitiske engagement varierer således i intensitet fra 'snævre', fokuserede aktiviteter til en 'bredere' mere ad hoc præget orientering mod hjemlandets politik. En religiøs forening er ikke per definition hjemlandspolitisk, fordi den er muslimsk, og en etnisk forening er ikke transnational, bare fordi den er kurdisk. En organisation er hjemlandspolitisk eller transnational i det omfang, den har et netværk til andre organisationer i Vesteuropa eller i Tyrkiet og orienterer sig om eller endog støtter og deltager i løsningen af problemstillinger i andre lande. Langt størstedelen af tyrkiske organisationer er, som det er tilfældet i befolkningsgrupper overalt i Europa, ikke særligt interesserede i politik. Men i det omfang de er interesserede i politik, har tyrkiske og kurdiske organisationer oftest både en *integrationspolitisk* og en *hjemlandspolitisk* dagsorden. Op igennem 1980'erne lagde især tyrkiske foreninger mere og mere vægt på integrationspolitiske spørgsmål i takt med, at det gik op for dem, at de var kommet for at blive. For at kunne repræsentere deres medlemmer som 'indvandrere' og ikke som 'tyrkere' eller 'kurdere' forsøgte adskillige organisationer at reformulere sig som indvandrerorganisationer – eller i det mindste at føje den integrationspolitiske dagsorden om ligeberettigelse for tyrkiske arbejdere til deres dagsorden for mere demokrati i Tyrkiet. Ligeledes er de fleste tyrkiske muslimske foreninger gået fra selv at stille ressourcer til rådighed, så tyrkere kan praktisere islam, til i stigende grad at engagere sig i at integrere islam i danske institutioner (f.eks. folkeskolen) og offentlige rum (begravelsespladser og moskeer). I dag er de fleste tyrkiske og kurdiske foreninger integrationspolitiske, og der har været skrevet en del om, at det er slut med bevægelser, der engagerer sig politisk i hjemlandet (se f.eks. Özcan, 1992). Men det er mere komplekst end som så. Faktisk synes det som om, at interessen for tyrkisk politik er forstærket i slutningen af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne. Med især tilspidsningen af det

kurdiske spørgsmål og det islamiske Saadet partis valgsucces i 1995 har der også været meget at mobilisere omkring for borgere i udlandet.

Endvidere kan integrationspolitik og engagement i hjemlandets politik i nogle tilfælde overlappe og forstærke hinanden. En integrationspolitisk dagsorden kan have en 'skjult' hjemlandspolitisk dagsorden som f.eks. anerkendelse af kulturel eller religiøs forskellighed. Hvis dette er følsomme emner i hjemlandet, så sender anerkendelsen af f.eks. kurdisk modersmålsundervisning i danske skoler eller offentlig støtte til religiøse foreninger, som er forbudte i Tyrkiet, en vigtig besked til hjemlandets politiske regime. Et af de mest ømtålelige emner i den forbindelse er, når den moderate kurdiske organisation KOMKAR fordrer anerkendelse af kurdisk sprog og kulturelt særpræg som en del af en multikulturel integrations strategi i både Tyskland, Holland og til dels også Danmark. Politikere i Tyrkiet bliver ligeledes provokeret, når sunnimuslimske organisationer som Milli Görüş forlanger, at tyske, hollandske eller danske myndigheder skal acceptere at muslimske kvinder bærer tørklæde, mens de udøver offentlig embede eller går på universitetet. Eller som en talsmand for en tyrkisk forening udtrykte det: 'Tørklædet er ikke et religiøst, men politisk symbol – der er præcis den samme problemstilling her som i Tyrkiet' (København, januar 2000).

Et andet eksempel er, når indvandrere kæder deres integrationspolitiske krav om integration sammen med deres hjemlands udenrigspolitiske interesser. Tyrkiske foreningsrepræsentanter, især i Tyskland, kæder deres marginale position i det tyske samfund sammen med Tyrkiets marginale position i Europa. Pro-Tyrkiet talsmænd tilskynder tyske politikere til at forholde sig mere positivt over for Tyrkiets EU medlemskab, fordi det får det ca. 3,5 million store tyrkiske mindretal bosat i EU landene til at føle sig mere velkomne og værdsatte. Ligeledes sammenkædes tyrkisk politik og dansk indvandrerpolitik, når en tyrkisk avis skriver, at dansk kritik af Tyrkiet er at 'puste til tyrkerfjendtligheden i Danmark' (*Weekendavisen*, 18/5 2001).

Disse eksempler skal ikke illustrere, hvorledes indvandrerorganisationer forsøger at skjule den ene form for politik under den anden. De skal snarere illustrere, at skellet mellem tyrkisk indenrigspolitisk og integrationspolitik er diffust.

Offentlig støtte til etniske foreninger i Danmark

Som sagt kan etniske, kulturelle og religiøse organisationer spille en vigtig rolle i dialogen mellem lokale og nationale myndigheder og den etniske minoritet, som organisationen repræsenterer. I den sammenhæng bestræber værtslandets myndigheder sig på at støtte et engagement i integrationen af

indvandrere og flygtninge og *ikke* et engagement i hjemlandets politik. For eksempel har der i Holland været flere opstramminger af den økonomiske støtte til indvandrerforeninger – en støtte, der ellers var en af grundpillerne i Hollands inklusive og multikulturelle integrationspolitik. Således er hollandske myndigheder gået bort fra at give tilskud til foreninger og over til at støtte foreningers aktiviteter for på den måde at sikre sig, at pengene bliver brugt som tiltænkt (Fennema & Tillie, 1999). For tiden diskuterer lokale myndigheder i Amsterdam, hvorvidt man helt skal gå bort fra at yde offentlig støtte til såkaldte ‘monoetniske’ foreninger, som repræsenterer en enkelt nationalitet og i stedet støtte ‘multietniske’ foreninger, som har medlemmer med forskellig (indvandrer)baggrund. Begrundelsen for sådanne tiltag er, at man på den måde når ud til de foreninger, som først og fremmest har et integrationspolitisk sigte. I Tyskland, hvor politikere ofte udviser langt mere skepsis over for især kurdiske og sunnimuslimske organisationer, har man internt i SPD diskuteret, hvordan man som lokalpolitiker kan se, ‘hvem der repræsenterer hvem?’ Det vil især sige, hvornår en kurdisk organisation er forbundet med PKK, eller hvilke transnationale netværk en muslimsk forening hører til, og dermed om man har lyst til at inddrage dem i integrationspolitiske fora og aktiviteter.

I Danmark har man i erkendelse af betydningen af at inddrage indvandrere og flygtninges egne foreninger i integrationsaktiviteter forskellige puljer, som sådanne organisationer kan søge. I de tre puljer, som administreres fra Indenrigsministeriet, ledsages ansøgningsvejledningen af en klar udmelding om, at man helst støtter aktiviteter, som fremmer forståelse for og integration af indvandrere og flygtninge. At engagement i hjemlandets politik ikke støttes, understreges ved, at der ikke gives støtte til aktiviteter eller foreninger, ‘der har en overvejende politisk eller religiøs karakter’ (Indenrigsministeriet, 2000; 2001a). Politisk må her være defineret som ‘hjemlandspolitisk’, idet puljerne jo netop har det politiske sigte at støtte integrationsprocesser. Men hvor går grænsen? Det er ifølge Indenrigsministeriet f.eks. i orden, hvis der i en længere foredragsrække indgår et foredrag om islam eller om politiske forhold i oprindelseslandet. Det kan til og med være en fordel, specielt hvis det bliver sat ind i en integrationsfremmende sammenhæng (København, december 2001). At grænsen mellem integrationspolitik og hjemlandspolitik er svær at trække, illustreres af den lille folder ‘Når Mennesker Mødes’, som oplyser om, at der *især ydes støtte til* ‘afholdelse af møder og kulturelle arrangementer med deltagelse af indvandre-re, flygtninge og danskere og til generelt oplysningsarbejde’. Derimod kan der *ikke ydes støtte til* arrangementer, som har ‘karakter af fester i anledning

af nationale religiøse helligdage ... lukkede arrangementer eller til støttearrangementer, der har til formål at indsamle penge' (Indenrigsministeriet, 2001b). Både Dansk Flygtningehjælp og Mellemfolkeligt Samvirke, der administrerer denne pulje, finder denne skillelinie besværlig i praksis (København, december 2001).

Samarbejde inden for paraplyorganisationer

I hvor høj grad kan organisationer ikke samarbejde på grund af deres etniske, partipolitiske og religiøse tilhørsforhold? Generelt er det svært for foreninger at arbejde sammen med foreninger, der har de modsatte holdninger. Så hvor der kan være en høj grad af samarbejde mellem f.eks. kurdiske organisationer i forskellige europæiske lande, kan det være svært at få repræsentanter for kurdiske foreninger til at sidde 'ved samme bord' som repræsentanter for nationalistiske tyrkiske foreninger. Det samme gør sig gældende med alevier og sunnier eller for den sags skyld med kemalister og repræsentanter for de muslimske bevægelser, som ønsker, at islam skal have mere plads i såvel Tyrkiet som i de lande, hvor tyrkiske muslimer er bosat. Således har der været talrige eksempler på, at forskellige holdninger til tyrkisk politik hæmmer samarbejde omkring integrationspolitiske spørgsmål i både Tyskland og Holland (Østergaard-Nielsen, 2001b). Især i Tyskland har tyrkiske organisationer brugt masser af energi på at stille hinanden i et dårligt lys over for tyske politikere og myndigheder. Det er blandt andet dette mudderkasteri, der har bidraget til at holde liv i meget radikale images af især tyrkiske nationalistiske og religiøse organisationer (se NRW, 1999: 10).

I Danmark synes der ikke at være de samme problemer med hensyn til samarbejde om integrationspolitik mellem de forskellige tyrkiske organisationer. Selvsagt er de forskellige grupper ikke enige om tyrkisk politik. Dette var især tilfældet i begyndelsen af 1980'erne, hvor efterdønningerne fra det tyrkiske militærkup i 1980 nærmest umuliggjorde samarbejde mellem tyrkiske højre og venstreorienterede organisationer (se f.eks. *Information*, 3/1 1983). De politiske, religiøse og etniske forskelle deler stadig foreningerne i forskellige hovedgrupper. Som en repræsentant fra den Tyrkiske ambassade udtrykker det:

Der er forskellige grupper i Danmark: De radikale, nationalisterne og de religiøse grupper som f.eks. alevierne. Vi prøver at have gode forbindelser til dem alle sammen. Også de kurdiske. Vi prøver ikke på at tvinge dem sammen. Det er vi da heller ikke i stand til. Men vi siger til dem – hvis de kan finde sammen, kun-

ne de have mere vægt. De kunne skrive breve til Folketinget og så videre, men ikke hvis de ikke står sammen (København, december 1999).

Men når det kommer til integrationspolitisk samarbejde synes forholdet mellem de forskellige tyrkiske organisationer langt mindre polariseret i Danmark end i Holland og Tyskland.

I Tyskland og Holland er der eksempler på, at det kan være svært at holde tyrkisk politik ude fra rådgivende organer, som de i øvrigt ikke særligt indflydelsesrige 'Ausländerbeirate'. Disse har til tider haft øgenavnet 'Türkenbeirate', fordi især forskellige tyrkiske muslimske bevægelser konkurrerede om pladserne i Rådene. Men som en lokal politiker udtrykte det i et interview, så 'nægter hun at diskutere emner som Kurdistan og islam', når hun mødes med 'Beirate' repræsentanterne i sin valgkreds (Østergaard-Nielsen, 2001b).

I Holland er der langt mindre 'tyrkisk politik' i integrationspolitiske fora, selvom man dog i det nationale Hollandske InspraakOrganenTurken (IOT) har været nødt til at ekskludere hjemlandspolitik ved at indskrive i vedtægterne, at et emne der vedrører Tyrkiet ikke må diskuteres, hvis bare et af medlemmerne er imod det. IOT består af repræsentanter fra forskellige politiske og religiøse tyrkiske organisationer. Dets indflydelse er ikke længere så stor som tiltænkt ved oprettelsen i midten af 1980'erne. Alligevel har der været flere kontroverser om, hvem der skal sidde som repræsentanter og især hvilke repræsentanter, der kan sidde ved samme bord. Til slut er det blevet sådan, at de organisationer som repræsenterer minoriteter (kurdere og alevier) har forladt Rådet, der domineres af tyrkiske og sunnimuslimske organisationer. Rådet afspejler således ikke længere mangfoldigheden blandt indvandrere og flygtninge fra Tyrkiet i Holland.

I Danmark er der ikke fundet nogen eksempler på, at hjemlandpolitik har været på dagsordenen i f.eks. Rådet for Etniske Minoriteter eller de nyere integrationsråd. Tværtimod tilkendegiver tyrkiske foreninger og organisationer, at der er et inklusivt netværk af samarbejde og konsultationer med andre organisationer. For eksempel har man i POEM debatteret spørgsmålet om politiske tilhørsforhold og engagement i oprindelseslandet, fordi mange af de organisationer, der er medlemmer af POEM, er politisk knyttet til deres hjemland. Man har her den 'meget klare holdning', at organisationen ikke skal deltage i andre landes politik. Det er tillige nedskrevet i vedtægterne, at POEM ikke er en 'politisk' organisation (København, september 2001). Dette understreges af, at det sunnitiske DGMT og det alevitiske DADK arbejder sammen i både indvandrerforbundene, POEM og E-LO. Da formanden for det sunnitiske DGMT blev inviteret til den tyrkiske am-

bassade i sin egenskab af repræsentant for en tyrkisk indvandrerpolitiske forening, var dette så usædvanligt for *Hürriyet's* lokale korrespondent, at han under titlen 'Skandale hos Ambassadøren' forundret beskrev, hvordan højtstående medlemmer for det tyrkiske militær sad ved samme bord som en repræsentant for Milli Görüş/DGMT (*Hürriyet*, 21/5 2001). Siden er DGMT blevet mere marginaliseret, og en repræsentant herfor blev bedømt til at være 'for radikal' til at deltage i et møde indkaldt af daværende statsminister Nyrup Rasmussen efter d. 11. september (*Jyllands-Posten*, 27/9 2001). Dette på trods af at formanden for DGMT har siddet i Rådet for Etniske Minoriteter i en lang årrække.

Kapitel 4

Mellem udenrigspolitik og indenrigspolitik: transnationale netværk og lokal politisk deltagelse

Hvordan søger transnationale politiske netværk at påvirke de politiske beslutningsprocesser?

Tyrkere og kurdere bosat uden for Tyrkiet kan forsøge at påvirke politik i Tyrkiet på to måder: direkte og indirekte. Direkte indflydelse er at yde økonomisk, politisk eller endog militær støtte til politiske bevægelser og partier i Tyrkiet, f.eks. ved at stemme, men det kan kun lade sig gøre ved at rejse til Tyrkiet. Ved valget til det tyrkiske parlament i 1995 rejste ca. 85.000 tyrkiske borgere hjem for at stemme. I 1996 var det blot 65.254 (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1996; 1999).⁷ Foreninger med stærke tilknytninger til et bestemt parti kan indsamle penge og stemmer, men sådanne aktiviteter er det svært at skaffe oplysninger om, og en stor del af det, der skrives om emnet, kan ikke verificeres. Milli Görüş repræsentanter benægter altid rygterne om, at deres organisation chartrede fly til at bringe tyrkiske vælgere til Tyrkiet for at stemme på Refah Partiet ved valget i 1995. PKK/ERNK repræsentanter ønsker ikke at diskutere, hvor store summer penge, der årligt indsamles fra kurdiske forretninger overalt i Europa. Alevi foreninger i Tyskland specificerer sjældent størrelsen af deres økonomiske bidrag til oprettelse af Cem Evi's (deres 'moskeer') i Tyrkiet (se Østergaard-Nielsen, 2001b).

Med indirekte forsøg på at påvirke politik menes alle de måder, hvorpå kurdere og tyrkere forsøger at bruge andre landes politiske 'rum' og institutioner til at informere og diskutere tyrkisk politik – og dermed til at lægge pres på den tyrkiske regering og stat.

Hvilke strategier og midler benytter de sig af? Forskellige grupper arbejder forskelligt, og valget af strategi og arbejdsmetode afhænger af det enkelte netværks sociale, økonomiske og politiske ressourcer. Her er den transnationale dimension vigtig: Organisationer, som deltager i transnationale netværk, kan trække på fælles økonomiske ressourcer og ekspertise og arbejdskraft blandt organisationer i flere lande på en gang. De kan forstærke deres kampagner ved at koordinere dem med politiske fæller i andre lande, f.eks. ved at producere fælles informationsmateriale eller ved at organisere og koordinere aktiviteter som demonstrationer, stormøder, sultestrejker og lignende, så de finder sted samtidig forskellige steder. Hvis en

organisation bliver forbudt i et europæisk land, kan den rykke sine aktiviteter til et andet med større organisationsfrihed.

Sådanne 'ubundne' politiske aktiviteter er hjulpet på vej af forandringer på internationalt niveau. Især transnationale politiske netværk, som er i opposition til en magtfuld stat, som andre stater ikke ønsker at komme på kant med, kan forsøge sig med i stedet at bruge internationale organisationer som FN, OSCE, Europa Rådet og lignende. Det er imidlertid kun de mest ressourcerstærke netværk, der kan udøve lobbyvirksomhed på internationalt niveau. I min egen forskning blandt tyrkere og kurdere har jeg kun mødt få eksempler på dette. Der er til gengæld flere eksempler på, at migranternes transnationale netværk søger at koble sig på NGO netværk både på nationalt og internationalt niveau. NGO'er kan lette adgangen til politiske beslutningsprocesser, som det ellers er svært at få adgang til (Keck & Sikkink, 1998). Især kurdiske organisationer er knyttet til internationale netværk af menneskerettighedsorganisationer (Østergaard-Nielsen, 2001c).

En anden og nok vigtigere rolle for internationale organisationer er at være en normativ referenceramme for de transnationale netværk, som arbejder for demokratisering og bedring af menneskerettigheder i forskellige hjemlande. Menneskerettighedsnormer og konventioner stiller et sprog til rådighed, som er indlysende velegnet til forhandling mellem transnationale politiske netværk og statsinstitutioner. I løbet af de seneste 10 år har kurdiske og tyrkiske transnationale netværk da også omformuleret deres politiske dagsordener, så disse i højere grad er i overensstemmelse med internationalt accepterede menneskerettighedsdiskurser. Kurdiske organisationer har ændret deres paroler fra at kræve solidaritet med og frihed for de kurdiske *arbejdere* til at nævne præcis hvilke menneskerettighedskonventioner, der overskrides over for det kurdiske mindretal. Muslimske organisationer refererer i stigende grad til internationalt kodificerede normer om religionsfrihed. I Tyskland er det påfaldende, at de organisationer, som taler om demokratisering og menneskerettigheder, har politikernes opmærksomhed (sammenlignet med andre legale aktiviteter/netværk). Derimod må de netværk, som lægger vægt på nationalistisk, separatistisk eller kommunistisk ideologi og paroler, nøjes med mere marginale politiske kontakter (se Østergaard-Nielsen, 2001c). Transnationale politiske netværks strategier tilpasses med andre ord ikke bare deres lokale men også deres internationale institutionelle kontekst. Det vil sige at netværkene annekterer globale (vestlige) normer og udtryk om demokratisering og menneskerettigheder, når de udøver lobbyvirksomhed over for de vestlige politikere (Østergaard-Nielsen, 2001a).

Til gengæld er det som nævnt den lokale kontekst, der sætter grænsen for transnationale politiske netværks muligheder for politisk deltagelse. Sammenlignende studier af indvandreres politiske deltagelse beskæftiger sig overvejende med forholdet mellem indvandrere og deres værtslande, og hvordan 'political opportunity structures' har betydning for indvandreres kollektive politiske organisering og deltagelse (Soysal, 1994). Jo flere politiske rettigheder og mulighed for politisk deltagelse, des mere vil indvandrere blive integreret politisk, og des mere vil deres aktiviteter finde sted 'inden for' det politiske system, hvor de tilpasses forhandlingsmåder og omgangsformer (ibid.; Ireland, 1994). Men når det gælder selv samme indvandreres transnationale politiske aktiviteter, ser sammenhængen mellem det omgivende politiske system og de politiske aktiviteter imidlertid anderledes ud. Det er ikke et spørgsmål om, hvor 'inklusivt' eller 'eksklusivt' et politisk system er. I de fleste vesteuropæiske lande er transnationale politiske aktiviteter ikke særligt velkomne, uanset om det politiske system er eksklusivt (som i Tyskland) eller inklusivt med multikulturelle integrationsstrategier og lignende (som i Holland). Mere inklusive politiske systemer, som tilstræber højere deltagelse og samarbejde med indvandrere og flygtninge, kan på samme tid og af samme grund udelukke dialog om hjemlandets politiske spørgsmål. I både Holland, Tyskland og Danmark er der eksempler på, at politikere med indvandrer- eller flygtningebaggrund er blevet ekskluderet fra politiske partier på grund af medlemskab af organisationer, der er orienteret mod en anden religiøs eller politisk dagsorden end partiet. Således kan forskellige nationale diskurser omkring indvandreres politiske inklusion eksistere ved siden af temmelig identiske politiske diskurser omkring hjemlands politik. Det vil med andre ord sige, at selvom indvandreres etniske og religiøse identiteter accepteres og endog støttes økonomisk ved statslige og kommunale bidrag til kulturelle og religiøse organisationer, er der mindre entusiasme, når det kommer til den politiske promovning af sådan forskellighed i hjemlandet (Østergaard-Nielsen, 2001b).

De følgende afsnit beskriver tre eksempler på de kontaktflader for og afgrænsning af tyrkisk politik, som finder sted i Danmark: illegale aktiviteter, foreninger og organisationers lobbyarbejde og valgdeltagelse.

Ulovlig transnational virksomhed

Transnationale politiske netværk og deres aktiviteter har, især siden 11. september, været associeret med ulovlige eller terroristiske bevægelser. Blandt kurdere og tyrkere findes der organisationer, som har forsøgt at udbrede deres politiske budskaber ved ulovlige aktiviteter. Især den kurdiske bevægelse

se PKK menes at have stået bag en række voldelige angreb i Danmark. Det drejer sig hovedsageligt om angreb på tyrkisk ejendom såsom det nationale luftfartsselskab, Turkish Airlines, Det Tyrkiske Informationskontor, Det tyrkiske Økonomi- og Handelskontor og den Tyrkiske Ambassade. Disse angreb har fundet sted i forbindelse med lignende aktioner andre steder i Vesteuropa – senest i forbindelse med tilfangetagelsen af og udstedelsen af dødsdommen over PKK lederen Abdullah Öcalan.

Sammenlignet med f.eks. Tyskland er der imidlertid meget få eksempler på voldelige hændelser i Danmark – både i forbindelse med det kurdiske spørgsmål og de revolutionære bevægelser i opposition til den tyrkiske stat, som især i Tyskland har grebet til voldelige midler op igennem 1980'erne og 1990'erne. Bortset fra enkelte episoder som drabsforsøget på Imdat Yilmaz i 1994, er der heller ikke meget af den interne vold, hvor forskellige fraktioner bekæmper hinanden sammenlignet med forholdene i Tyskland.

Samtidig er graden af organisationsfrihed, og dermed også tolerancen for transnationale politiske netværk, meget høj i Danmark. Diverse ekstremt venstreorienterede tyrkiske organisationer samt PKK's kurdiske europæiske organisationer er forbudt i Tyskland, fordi de tyske myndigheder vurderer, at disse udgør en trussel mod tysk orden og sikkerhed. Det tyske *Verfassungsschutz* (den tyske efterretningstjeneste) har et særligt organ til at holde øje med udlændinges 'forfatningsfjendtlige' aktiviteter. I den årlige rapport over den type aktiviteter finder man adskillige organisationer og bevægelser, som også findes i Danmark. Dansk Folkeparti og Venstre har rettet henvendelser til Justitsministeriet om at forbyde organisationer forbundet med PKK. Men hver gang har svaret været, at så længe disse organisationer ikke kan forbindes med ulovlige handlinger, er der ingen grund til at lukke dem. Tværtimod åbnede ERNK – den europæiske gren af PKK – et informationskontor i København samme år som det kurdiske eksilparlament holdt et møde i Folketingets Landstingssal overværet af adskillige danske politikere. Åbningen af ERNK kontoret fik den tyrkiske ambassadør til at klage til udenrigsministeriet og skabte utilfredshed blandt tyrkere bosat i Danmark (*Politiken*, 12/4 1995).

Efter d. 11. september har der været fokuseret på, hvilke muslimske organisationer, som er 'fundamentalistiske' (se bl.a. *Ekstra Bladet*, 20/9 2001) eller 'samfundsomstyrtende' (se *Vejle Amts Folkeblad*, 28/9 2001). Ligeledes er der igen kommet forslag om at lave lister over organisationer, som er 'terroristiske' (jf. den tidligere regerings terrorpakke). Som sagt har man den slags lister fuldt offentligt tilgængelige i adskillige andre europæiske lande. Spørgsmålet er imidlertid, hvor hensigtsmæssige sådanne lister er.

For det første ændrer organisationer ofte navne, formål og strategier. Og hvilke organisationer skal stå på disse lister? Hvem definerer, hvem der er frihedskæmpere og hvem, der er terrorister? Danske politikere, der blev interviewet i forbindelse med dette projekt er ikke overraskende enige om, at grænsen for organisationsfrihed går ved overholdelse af dansk lov. En enkelt præciserer den vigtige pointe, at begrebet 'lovlig' ikke nødvendigvis defineres af hjemlandsregimet (ANC i Sydafrika), og advarer mod at lave lister, fordi det politiske klima er under konstant forandring. Hvad der er forbudt i dag, kan meget vel være lovligt i morgen.

Organisationers netværk med danske politiske organisationer

Der er generelt meget lidt 'tyrkisk politik' inden for danske politiske institutioner sammenlignet med forholdene i især Tyskland, men også Holland. Dette gælder ikke bare politiske partier og Folketinget, men også institutioner som HK, hvor der stort set ikke har været noget lobbyarbejde blandt kurdiske og tyrkiske medlemmer (København, december 2001).

Kurdiske og tyrkiske politiske organisationer i Danmark har meget forskellige grader af kontakter med danske politikere. Der er f.eks. forskel på, i hvor høj grad kurdiske og tyrkiske – især tyrkisk-islamiske organisationer finder ørenlyd inden for dele af det danske politiske etablisement.

Kurdiske organisationer

'Kurderne har ingen venner' lyder et gammelt kurdisk ordsprog. I Danmark har kurderne dog mange venner og kontakter blandt politikere, fagforeningsfolk og fremtrædende intellektuelle. Kurdiske organisationer i Danmark har fået mange personlige kontakter blandt danske politikere. En række solidaritetsforeninger er dannet gennem årene, såsom den Danske Komite for Kurdernes menneskerettigheder, hvor fremtrædende politikere er medlemmer. Ligeledes har Det Danske Center for Menneskerettigheder støttet udgivelse og rejser til Kurdistan for en gruppe af politikere. Som nævnt har det kurdiske eksilparlament holdt møde i Landstingssalen i 1995, og ERNK har haft et informationskontor i København siden 1995. Danmark har officielt indberettet Tyrkiet for den Europæiske menneskerettighedsdomstol flere gange.

De danske politikere, som er interviewet i forbindelse med denne undersøgelse og har beskæftiget sig med det kurdiske spørgsmål, har alle været på delegationsrejser til Tyrkiet og i det hele taget været med til at skabe opmærksomhed omkring emnet i dansk politik. De nævner alle deres kon-

takt med menneskerettighedsorganisationer og politiske partier i Tyrkiet og ikke i Danmark, som deres væsentlige informationskilder. De har dog alle kontakt med kurdere i Danmark, om end med enkeltpersoner snarere end foreninger, og holder gerne taler ved offentlige møder og begivenheder.

Den 'plads', der gives til kurdiske organisationer i Danmark, har givet anledning til utallige beklagelser fra såvel den tyrkiske regering, dens repræsentanter i Danmark – og dele af de herboende tyrkere. Den tyrkiske regering har henvendt sig til den danske regering for at få forbudt eller indskrænket kurdiske politisk aktivitet på dansk territorium. De danske politikere, der offentligt har deltaget i kurdiske arrangementer eller forholdt sig særligt kritisk til Tyrkiets indenrigspolitik, har været forment adgang til Tyrkiet (se bl.a. Søndergård, 1997: 164). I forbindelse med Kemal Koç sagen har Danmark endog opnået at blive placeret på Tyrkiets røde liste over lande, man ikke vil købe våben fra. Dette har imidlertid ikke afholdt den danske regering fra at anlægge et meget kritisk syn på den tyrkiske regerings behandling af det kurdiske spørgsmål og fra at have kontakt til en lang række kurdiske repræsentanter i Danmark.

Tyrkiske organisationer og især tyrkisk-islamiske organisationer

Til gengæld føler adskillige repræsentanter for tyrkiske foreninger, at de har svært ved at komme til orde. Når Tyrkiet bliver nævnt i den danske presse, er det oftest negativt. Der skrives f.eks. tit kritiske artikler om demokrati, menneskerettigheder, eller det kurdiske spørgsmål i Tyrkiet – oftest af danske journalister, og ind imellem også af kurdere eller tyrkere bosat i Danmark. Til tider skriver den tyrkiske ambassade modindlæg for at forsvare Tyrkiets indenrigspolitik, men medlemmer af tyrkiske foreninger holder sig i modsætning hertil tilbage. Som formanden for en ellers ikke særlig hjemlandspolitisk forening udtrykte det:

... der er jo altid ballade ... det ved du. Jeg vil sige – dem der er imod den tyrkiske stat, de får masser af støtte af danskerne. Dem der bare vil jorde Tyrkiet – det med menneskerettigheder og sådan. Vi har forsøgt at lave sammenslutninger mange gange: Mange gange bliver vi rigtigt sure [over ting i pressen], men mange kan ikke nok dansk til at henvende sig. ... Og f.eks. da der skulle være en debat om kurderne, henvendte DR sig til mange tyrkere, men de ville ikke. Dels er der problemer med sproget, dels var de bange for reaktioner. Der var ingen, som ville stå frem. Det var ikke lige efter den danske demokratiske tankegang (København, december 1999).

Dette hænger også sammen med, at der ikke findes nogen bredere organisationer eller platforme for engagement i tyrkisk politik. Som en anden tyrkisk organisationsleder fortæller:

For eksempel under den Öcalan fangst. Da han fløj rundt i sit fly, ville vi boykotte den italienske ambassade. 36 foreninger ville stå sammen for at finde en løsning – det var jo en nationalsag. Det angår os alle. Men da vi skulle starte på Rådhuspladsen, var der kun to-tre foreninger der mødte op. Foreningerne i København og Danmark er mest spilleklubber – de vil ikke noget (København, december 1999).

Som allerede nævnt findes også i Danmark en del af de tyrkiske organisationer, som sympatiserer med at give islam en øget rolle i Tyrkiet. Disse organisationer er dog ikke så centraliserede og slagkraftige som i Tyskland og Holland. I Tyrkiet sikrer den sekulære forfatning og lovgivning, at politiske partier, som kæmper for mere plads til islam i det offentlige rum, kan forbydes og deres ledere endog fængsles. Den gentagne lukning af først Refah, så Fazilet-partiet nu kaldet Saadet Partisi (eller Adelet ve Kalkinmapartiet), er da også blevet skarpt kritiseret af adskillige vesteuropæiske regeringer. Dette forhold er der imidlertid ingen dialog omkring i Danmark. Det er umuligt at finde nogen eksempler på, at tyrkisk-islamiske organisationer har ønsket, at danske politikere lægger pres på den tyrkiske regering for at føre en mere tolerant politik over for religiøse bevægelser i Tyrkiet.

Den forholdsvis åbne og imødekommende holdning til kurdiske organisationer, især blandt repræsentanter fra partier på venstrefløjen, bliver ikke gentaget over for tyrkiske organisationer. Disse organisationer finder ikke samme lydhørhed i pressen og har ikke noget netværk af solidariske danske politikere.

Dette kan naturligvis i første omgang forklares med, at kurderne i modsætning til tyrkerne ikke har mulighed for at tale deres sag på samme måde i hjemlandet som i udlandet. Som det vil blive diskuteret yderligere nedenfor, er engagement i oprindelseslandets politik i højere grad acceptabel, hvis det drejer sig om 'universelle problemstillinger' som sikring af menneskerettigheder og demokrati. Man kan imidlertid også overveje, hvorvidt dette ikke også hænger sammen med mindre universelle problemstillinger såsom Danmarks forhold til Tyrkiet – og det 'Tyrkiet', som befinder sig i Danmark. For det første er en yderligere islamisering af Tyrkiet ikke på Danmarks udenrigspolitiske dagsorden over for Tyrkiet. For det andet er islam blevet en hjørnesten i den danske integrationspolitiske debat. Hvor kurdisk modersmålsundervisning har været udbudt i mange kommuner, har Koranskoleundervisning været omgærdet af megen mistro. Islam og dermed de

tyrkiske muslimske (dog ikke de alevitiske) organisationer anklages igen og igen for at være imod integration af danske indvandrere. Eller som en af de interviewede udtrykte det: 'Kurderne er en forfulgt minoritet – tyrkerne er muslimer'.

Engagement i hjemlandets politik og valgdeltagelse i værtslandet

Betyder det forhold, at indvandrere og flygtninge interesserer sig for deres hjemlands politik, noget for, hvor meget de deltager i lokale og nationale valg i det nye land, de bor i? Et af kritikpunkterne imod den hjemlandspolitiske mobilisering er, at den afleder opmærksomheden fra og dermed engagement i politik i værtslandet. Adskillige studier af politisk deltagelse blandt indvandrere har imidlertid fastslået, at transnational politisk loyalitet og politisk integration i værtslandet ikke nødvendigvis er to størrelser, som udelukker hinanden (Faist, 2000; Østergaard-Nielsen, 2000b; Fennema & Tillie, 2001). Engagement i hjemlandets politik og politisk integration i værtslandet er ikke et nulsumsspil. Tværtimod kan et transnationalt engagement give indvandrere eller flygtninge en fornemmelse af selvværd, der kan modvirke isolation og være et incitament til deltagelse (Portes et al., 1999: 471).

I Danmark sætter nyere valgforskning også spørgsmålstejn ved tidligere antagelser om sammenhængen mellem integration og politisk deltagelse. Undersøgelser af etniske minoriteters valgdeltagelse i kommunalvalg sidst i 1990'erne viser ganske vist, at der, som formodet, er en sammenhæng mellem social integration, statsborgerskab og valgdeltagelse. Mere overraskende viser undersøgelsen også, at der blandt de grupper, hvor der er en høj 'kollektiv mobilisering' (forstået som organisering, sociale netværk og et fælles ønske om at realisere fælles mål) også er en højere valgdeltagelse (Elklit et al., 2000). Denne kollektive mobilisering kan også finde sted omkring andre mål end lige dansk politik, såsom etnisk/national identitet.

I min egen forskning fremstår etniske minoriteters politiske og religiøse foreninger som brohoveder til dansk politik, også selvom deres oprindelige udgangspunkt er et andet – såvel hjemlandspolitisk som 'socialt'. Denne undersøgelse har primært fokuseret på foreninger og organisationer og kan derfor ikke påvise bredere kvantitative sammenhænge mellem hjemlandspolitisk engagement og valgdeltagelse. Til gengæld er netop disse foreninger og organisationers betydning for medlemmernes deltagelse i dansk politik et stadigt tilbagevendende tema i interviews med såvel foreningerne som politikere med indvandrerbaggrund. Som det er tilfældet med søster-

organisationer i Holland og Tyskland, foranstalter også danske tyrkiske eller kurdiske foreninger møder og paneldiskussioner med danske politikere. Herudover, som det vil blive uddybet i nedenstående, bruger kandidater med tyrkisk eller kurdisk baggrund de etniske og religiøse foreninger i deres valgkampagner. I den forbindelse hænges løbesedler op i foreningerne, og der arrangeres møder med medlemmerne. Sådanne foranstaltninger er med til at sætte fokus på valget. En så simpel ting som at politiske kandidater af tyrkisk oprindelse i løbet af deres kampagner i de etniske eller religiøse foreninger oplyser om, hvornår og hvordan man sætter sit kryds, kan medvirke til at øge valgdeltagelsen. En kommunalpolitiker af tyrkisk oprindelse beskriver hvordan lokale foreninger hjalp ham til at blive valgt:

... anden gang [jeg opstillede] var baggrundsgruppen bredere og mere professionel. Man lavede interviews i indvanderradioerne, man hængte løbesedler op i foreningerne. Foreningsformændene var oppe på dupperne. Nu skulle vi altså vise, at vi kan enes, og de satsede på at fordoble mit stemmeantal. Jeg tror, at en af grundene til, at folk var aktive i anden omgang, var, at hver gang før kommunevalg så er der nogen partier, som tager flygtninge/indvandrepolitikken op som propaganda, som Fremskridtspartiet. Og mange flygtninge/indvandrere tænker: 'Nu skal vi fa' me op og gøre noget'. Og jeg så både kvinder med børn og gamle ved valgstedet – og det viste resultatet også. Jeg havde mere end fordoblet mit stemmetal ... (Århus, januar 2000).

Et andet kritikpunkt går på, at et engagement i politiske forhold i hjemlandet kan påvirke hvilke politikere i værtslandet, som indvandrere eller flygtninge vælger. Og at det transnationale eller hjemlandspolitiske engagement dermed bidrager til ikke bare en pluralisering, men også en fragmentering af det politiske fællesskab. I USA har blandt andre Huntington kritiseret, at 'multikulturel ideologi' legitimerer diasporapolitiske krav om amerikansk intervention i diverse hjemlandes politik. Udenlandsk kapital og interesser har i stigende grad indflydelse på amerikanske valg i form af 'block-voting' og anden støtte til kandidater som står for en særlig holdning til vælgernes oprindelsesland (Huntington, 1997: 46-47).

Sådanne amerikanske tilstande findes ikke på denne side af Atlanterhavet (se Østergaard-Nielsen, 2001a) – i hvert fald ikke blandt kurdere og tyrkere. Dette skyldes dels, at værtslandenes partier og kandidater afgrænser tyrkisk politik og dels, at vælgere med tyrkisk eller kurdisk baggrund overvejende har øje for enten de pågældende partiers integrationspolitiske, eller – i stigende grad – deres bredere politiske program.

I Tyskland, hvor gruppen af tyske vælgere af tyrkisk eller kurdisk oprindelse udgør en hastigt voksende del af vælgerne, er politikere dog op-

mærksomme på, at der er en hjemlandspolitisk komponent i tyrkiske og kurdiske vælgeres forhold til de tyske partier. Tyrkiet er ikke længere kun betydningsfuld i udenrigspolitisk forstand, men er blevet et indenrigspolitisk spørgsmål på grund af de mere end 2,3 millioner tyrkere og kurdere som bor i Tyskland. Som et medlem af det tyske Bundestag har formuleret det: 'Når vi siger noget kritisk om Kina eller Indien så ved vi ikke, om de bliver bestyrkede. Men med Tyrkiet gør vi' (Bonn, december 1997). I erkendelse af det 'tyrkiske vælgerpotentiale' i Tyskland foretages der ikke alene jævnlige undersøgelser af, hvad 'tyrkere', det vil sige tyskere med tyrkisk eller tyrkisk kurdiske baggrund stemmer ved tyske valg, men også af, hvad disse ville stemme, hvis de kunne stemme ved tyrkiske valg (se bl.a. Zentrum für Türkeistudien, 2000). Især de tyrkiske organisationer, der søger at fungere som brobyggere mellem tyske højreorienterede partier som CDU og deres vælgere af tyrkisk afstamning, har understreget, at partiet måske ikke har den integrationspolitik, man kunne ønske, men til gengæld ikke kritiserer Tyrkiets indenrigspolitiske situation så meget, som de mere venstreorienterede partier. Sådanne ytringer er dog foretaget med forsigtighed, for der kan tabes flere traditionelle CDU stemmer, end der kan vindes nye.

I både Tyskland og Holland er der eksempler på, at tyrkisk politik kan have indflydelse på kandidater med indvandrerbaggrunds kandidatur for henholdsvis tyske og hollandske partier. Den hollandske formand for Atatürk Düşünce Derneği [Foreningen til udbredelse af Atatürks tanker], takkede f.eks. nej til at kandidere for de Grønne, fordi disses holdning til Tyrkiet var for kritisk. Ellers bliver tyrkisk politik holdt på lang afstand i forhold til, hvad tilfældet er i Tyskland (Østergaard-Nielsen, 2001b).

Tyrkisk politik ved danske valgurner?

Danmark har et stærkt stigende antal kandidater med indvandrer/flygtninge baggrund ved såvel kommunalvalg som folketingsvalg (Andersen, 2002 – se www.olestig.dk). En sådan øget brug af retten til at vælge og blive valgt er en styrkelse af bredden af demokratisk deltagelse. I Danmark synes der ikke synderlig megen diskussion af, hvorvidt hjemlandspolitiske tilhørsforhold påvirker de etniske minoriteters valgdeltagelse. Til gengæld rettes der i interviews med danske politikere snarere en anden kritik af indvandrerpolitisk deltagelse (se også Kehlet, 2000). Kritikken er, at indvandrere kandiderer på deres engagement i sær- og interessepolitik. Det vil sige at de vælges på deres engagement i indvandrerpolitiske spørgsmål, og at de dermed kandiderer og vælges *på grund af* snarere end *på trods af* deres etniske

baggrund. Dette bygger på ideen om, at indvandrere bedst varetager indvandreres interesser. Denne opfattelse er også udbredt blandt etniske minoriteter i Danmark. Således viser en nyere undersøgelse af konsulentfirmaet Catinet, at 50% af 'nydanskere' mener, at der er stort behov for et etnisk parti, og at 47% ville stemme på det, hvis det stillede op til valg i morgen (Catinet, 2000a: 174-175). Det forhold, at etniske minoriteter stemmer på 'deres egne', har affødt beskyldninger om 'stemmehandel' og 'klan-agtige valgkampagner', hvor kandidater – ofte via organisationer og foreninger – køber sig til stemmer. En repræsentant for et parti vurderer, at adskillige kandidater med indvandrerbaggrund

har været igennem samtlige partier i jagten på at finde et eller sted, hvor man kunne få den korrekte blanding af opfyldelse af personlige ambitioner og magt til at give noget til baglandet (København, september 2001).

En repræsentant for et andet parti beretter, at man nu afholder kurser for kandidater med etnisk baggrund, fordi det ikke går, at man 'i højere grad repræsenterer den etniske gruppe, man hører til, end partiet' (København, september 2001). Kritiske stemmer hævder, at dette ikke er foreneligt med 'ægte dansk demokratisk tankegang' (se Kehlet, 2000). Man kan hertil indvende, at de egentlige stemmefiskere også er de danske partier, som typisk opstiller kandidater med etnisk baggrund i områder med en høj koncentration af flygtninge og indvandrere.

I Danmark vælges tyrkiske kandidater typisk ind med et højt antal personlige stemmer. Især i slutningen af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne sprængte kandidater med etnisk baggrund de lister, hvor de var opstillet. Meget tyder på, at f.eks. kandidater med tyrkisk baggrund tiltrækker stemmer fra netop denne etniske minoritet – på tværs af deres parti politiske tilhørsforhold. Hvor komplekst dette er, illustreres i følgende citat fra interview med en tyrkisk forening:

Vi [medlemmerne af denne forening] har et politisk fællesskab, men grundpilen er socialt, er et netværk. Vi kender hinanden her. Vores forening er uafhængig af politik. Ved sidste kommunalvalg støttede vi [...] som er socialdemokrat. Ved sidste folketingsvalg brugte [...] fra CD vores forening [...] det er ok, da hun er en landsmand. Jeg har selv været medlem af de Radikale i syv år. Ja faktisk har vi støttet alle partier undtagen Dansk Folkeparti, og vi støtter heller ikke Enhedslisten. De har egentlig en ok udlændingepolitik, men vi kan ikke støtte dem på grund af deres holdning til det kurdiske spørgsmål (København, december 1999).

Man må imidlertid formode, at jo flere kandidater med samme etnisk baggrund, som opstilles i samme kreds for forskellige danske partier, jo mere

træder deres etniske tilhørsforhold i baggrunden og deres partipolitiske tilhørsforhold i forgrunden.

I hvor høj grad kandiderer tyrkere og kurdere på hjemlandspolitiske temaer og platforme? Dette er der, som nævnt i ovenstående, adskillige eksempler på i Tyskland og Holland. Her har politiske kandidater f.eks. holdt valg møder i de tyrkiske og kurdiske foreninger og kørt dyre annonsekampagner i de store tyrkiske aviser, hvor vælgerne opfordres til at stemme på dem, fordi de repræsenterer en særlig national eller religiøs holdning. Pointen er imidlertid, at det sjældent er sådanne kandidater, der bliver valgt ind, og at langt størstedelen mere eller mindre søger at distancere sig fra tyrkisk politik og holde kontakt til alle politiske, etniske og religiøse grupper. Som en lokal politiker af tyrkisk oprindelse i Danmark formulerer det:

[...] jeg har fantastisk gode forhold til alle. Jeg er muslim, men jeg er ikke praktiserende. Mine forældre er sunni, men jeg har god kontakt til de alevitiske organisationer. Jeg har et godt forhold til Diyanet Vakfi, jeg har et godt forhold til Süleymanis, jeg har et gode forhold til Nakşibendi ... ja efterhånden er det dét, det hele drejer sig om i Danmark. Det er ikke så meget det etniske, men hvad for et religiøst tilhørsforhold, du har. Jeg har meget godt forhold til ... samtlige og til mange kurdere ... men jeg skal da ærligt indrømme, at ... jeg har ikke været derinde [i den kurdiske forening], for de har valgt at støtte særlige kandidater, ... så derfor har der ikke været det forhold, som jeg har ønsket mig. Og med alt det med Öcalans tilfangetagelse og sådan ... folk ved godt, at jeg ikke går til Moskeen, så de spørger ikke, hvornår jeg kommer til fredagsbøn eller faster. Men de ved, jeg altid har været sådan, så jeg har ikke lavet mig om. Det er mere troværdigt. De ved godt, hvem jeg er (København, december 1999).

Så selvom tyrkisk politik præger foreningslandskabet, er det ikke relevant for en kampagne i dansk politik. Og der kan være flere stemmer tabt end vundet ved at gøre sig til talsmand for en særlig partipolitisk, religiøs eller etnisk platform. Et eksempel herpå gives af en tidligere kommunal politiker af tyrkisk oprindelse i et interview i forbindelse med en tidligere undersøgelse:

Da jeg kom ind i Socialdemokratiet som kandidat for første gang, tilbød de mig at invitere lederne af [Tyrkiets] socialdemokratiske parti til Danmark for at støtte min valgkampagne. Men jeg afviste denne ide med det samme, for det ville ikke gavne mig. Folk her har et bestemt tilhørsforhold til politiske partier i Tyrkiet. Hvis jeg stod ved siden af tyrkiske socialdemokrater her, ville de fleste af vælgerne tage afstand fra mig (København, november 1995).

Mere generelt afviser de fleste politiske repræsentanter, jeg har interviewet, at de 'bruger' tyrkisk politik til at hente stemmer hos vælgere af tyrkisk op-

rindelse. Det er ikke på grund af tyrkisk politik, at de er gået ind i dansk, tysk eller hollandsk politik, og det er ikke som danske, tyske eller hollandske politikere, at de kan gøre noget ved Tyrkiets indenrigs- og udenrigspolitiske spørgsmål.

Faktisk søger adskillige politikere at slå bro mellem de forskellige organisationer og foreninger. En kommunal politiker fra Århus fortæller, hvordan han efter sit valg til Århus kommunalbestyrelse inviterede repræsentanter fra vidt forskellige organisationer til en lille reception på Rådhuset. Han stillede sig ved døren, gav foreningsrepræsentanterne hånden, når de trådte ind og stillede dem ved siden af sig i en række, så de måtte give de næstan-komne hånden. Således trykkede alle hinanden i hånden,

... og så til slut sagde jeg: 'Nå, men vi har jo hygget os, og hvem giver så den næste kop kaffe til mig?' Og så er der ikke nogen, der siger nej. Og så starter det, at de har gjort sig umage ... og så kørte det rundt, så både de religiøse kom til de kommunistiske og de kommunistiske kom til Türk Federation – eller den der bevægelse – og besøgte hinanden, og det har hjulpet meget. De siger til hinanden: 'Nå, men vi troede i sad her og bad fem gange om dagen.' 'Nej vi sidder mest og ser tyrkisk fjernsyn'. 'Nå, men det gør vi også, og det gør vi også'. Nej, spøg til side ... de opdagede, at der var mange fælles punkter (Århus, januar 2000).

'Forudsat at deres holdninger er forenelige med partiets'

I den tyrkiske presse har man ofte forsøgt at gøre tyrkiske politikere – især på nationalt niveau – til repræsentanter for Tyrkiet. Den tyske politiker, Cem Özdemir, der profilerede sig på at være 'første indvandrerbarn' [Gastarbeiter Kind] i den tyske Bundestag, har således ført en årelang mediekrig mod den største tyrkiske avis i Europa, *Hürriyet*. *Hürriyet* har anklaget Cem Özdemir for ikke at være loyal over for den tyrkiske stat, men tværtimod kritiseret Tyrkiet for dets problemer med menneskerettigheder og demokrati (Necef, 2001). Egentlig har Cem Özdemir stået for en langt mere 'Tyrkiet venlig' linie end de fleste af sine grønne kollegaer, og selvom han ofte udtaler, at han ikke er tyrkisk, men *tysk* politiker, har han deltaget i en lang række debatter, udvalg og delegationsrejser til Tyrkiet (Østergaard-Nielsen, under udgivelse).

I Holland og Tyskland er der eksempler på, at politiske kandidater og medlemmer af politiske partier er blevet frosset ud eller ekskluderet på grund af deres medlemskab af en organisation med en specifik forbindelse til et tyrkisk parti. Således måtte en socialdemokratisk repræsentant i Amsterdams kommunalbestyrelse vige sin post, efter at hans partifæller opda-

gede, at han samtidig var formand for den højrenationalistiske tyrkiske organisation, Türk Federasyon. I Tyskland blev et tidligere medlem af den muslimske bevægelse, Milli Görüş, ekskluderet fra en nyoprettet tyrkisk medlemsorganisation af CDU, efter at hans fortid blev afsløret under den effektjagende titel 'Mit Kohl und Koran' i *Der Spiegel* (7/10 1996). En nøjere granskning af disse og lignende sager viser imidlertid, at der ikke er nogen egentlig principiel linie involveret i, hvilke organisationer tyrkere eller kurdere kan være medlem af, og hvilke de ikke kan. Politiske partier er ikke enige om, hvor grænsen går. Generelt falder tolerancen, når man bevæger sig mod højre af det politiske spektrum, eller det handler om islam. Således ses nogle transnationale netværk som værende i konflikt med medlemskab af danske partier, mens andre ikke gør. Især medlemskab af muslimske netværk er kontroversielle, ikke bare i Danmark, men også i Tyskland.

Holdningen hos de adspurgte danske politikere i denne undersøgelse er, at indvandrere og flygtninges 'dobbelte' politiske tilhørsforhold ikke behøver at være noget problem for deres engagement i dansk politik. Det er dog vigtigt, at den enkelte er åben omkring sine politiske tilknytningsforhold og motiver, og hvis der er et modsætningsforhold mellem de partier og foreninger, man støtter, så må man vælge. En enkelt udtrykker det således, at i hans parti vil man 'f.eks. aldrig ... acceptere, at folk går ind for dødsstraf, uanset hvor asiatiske eller pakistanske de ser ud' (København, september 2001).

Ligeledes er der en bred accept af hjemlandspolitisk lobbyisme, hvis denne lobbyisme vel at mærke drejer sig om 'universelle problemstillinger' såsom menneskerettigheder og demokratisering i hjemlandet. Engagement i hjemlandets politik er især acceptabelt i de tilfælde, hvor man ikke har mulighed for at deltage på demokratisk vis i hjemlandet. Så må man nødvendigvis søge at påvirke forholdene udefra. Denne holdning illustreres af selve det forhold, at det kun er de grupper, som er imod politiske regimer i deres hjemland, der har tætte kontakter til danske politikere.

Kapitel 5

Konklusioner

Indvandrere og flygtninges transnationale politiske forbindelser indgår i stigende grad i akademiske og politiske debatter om immigration og integration i Europa. Et af de spørgsmål, der oftest stilles er, hvorvidt transnationale forbindelser udgør en trussel for modtagerlandenes politiske institutioner. En trussel, som mere har at gøre med, i hvor høj grad et sådant politisk engagement kan findes blandt flygtninge eller indvandrere, end med hvor effektivt det hjemlandspolitisk lobbyarbejde er.

Den politiske udvikling i Tyrkiet har givet rigelig anledning til mobilisering inden for diverse etniske, religiøse og partipolitiske grupper blandt flygtninge og indvandrere fra Tyrkiet. Dette engagement udfolder sig imidlertid på meget forskellige måder både mellem de forskellige grupper fra Tyrkiet og mellem samme grupper i forskellige lande. Der kan derfor i det følgende opridses en række forskelle og ligheder mellem forholdene i Danmark, Tyskland og Holland.

I Danmark kan man finde tyrkiske og kurdiske foreninger, der har forbindelser til alle de større etniske, nationalistiske, og religiøse bevægelser og partier i Tyrkiet og i de andre lande, hvor der bor tyrkere og kurdere. Det er imidlertid et væsentligt og for Danmark karakteristisk træk, at kun en lille kreds af medlemmer og foreninger er engagerede i sådanne 'snævre', det vil sige fokuserede og vedholdende transnationale aktiviteter og tilhørsforhold. Langt størstedelen af medlemmerne af diverse foreninger har et 'bredere' mere ad hoc præget og sporadisk engagement i tyrkisk politik. Hvis de overhovedet har noget engagement.

Der er naturligvis forskel på de kurdiske og tyrkiske foreninger. Som i Tyskland og Holland repræsenterer kurdiske foreninger i Danmark ikke bare flygtninge, men også indvandrere, som er blevet bevidste om deres kurdiske identitet og det kurdiske spørgsmål i Tyrkiet, efter de kom til Danmark. Disse foreninger, eller medlemmer herfra, forsøger at holde gang i informationskampagner omkring kurdernes forhold i Tyrkiet, herunder at holde kontakt med et netværk af danske politikere. Dette netværk spænder bredt over centrale ikke-statslige organisationer som det danske Center for Menneskerettigheder til danske politiske partier fra Det Konservative Folkeparti til Enhedslisten. De kurdiske foreninger er således ikke mindre engagerede i deres oprindelseslands politik end kurdere i Tyskland og Holland.

Men inden for det tyrkiske 'flertal' er de fleste foreninger ikke særlig 'transnationale' eller 'hjemlandspolitiske' sammenlignet med lignende foreninger og organisationer i Tyskland. Der er dog meget svage konturer af 'transnationale netværk', hvor foreninger i Danmark kender, udveksler erfaringer med eller har besøgt lignende foreninger i Tyskland eller Holland. Enkelte foreninger har tydeligvis gode kontakter til mere politiske eller religiøse partier i Tyrkiet og deres medlemsorganisationer i Tyskland. Dette er imidlertid ikke noget, disse foreninger åbenlyst skilter med.

Situationen i Danmark minder således mindre om Tyskland og mere om Holland, hvor de fleste foreninger måske nok følger med i tyrkisk politik, men i øvrigt koncentrerer sig om lokale forhold og integrationspolitisk arbejde. Således kan der ikke i Danmark identificeres de samarbejdsproblemer mellem forskellige tyrkiske foreninger eller mellem tyrkiske og kurdiske foreninger omkring integrationspolitisk arbejde, som findes i Tyskland og til dels i Holland. Der er naturligvis altid enkeltstående tilfælde af uenighed, men helheden fremstår som mere harmonisk. Tyrkisk politik synes heller ikke at spille nogen rolle ved valg af tyrkiske kandidater til danske kommunalvalg. Dette er der ellers adskillige eksempler i både Tyskland og Holland.

Både indvandrere og flygtninge fra Tyrkiet er ankommet nogenlunde på samme måde til Danmark som til Tyskland og Holland. De har også boet næsten lige så længe i Danmark som i de to andre lande. Deres socioøkonomiske integration er ikke markant anderledes. Den mindre grad af engagement i hjemlandets politik, der er konstateret i den forudgående analyse, kan således ikke hænge sammen med disse forhold.

Det forhold, at der er flere tyrkiske foreninger i Tyskland end i Danmark, som er engagerede i tyrkisk politik, hænger snarere sammen med, at der er ca. 45 gange så mange tyrkere og kurdere i Tyskland som i Danmark. Der er dermed et større netværk af foreninger, og de medlemsstærke paraplyorganisationer er som regel også paraplyorganisationer på europæisk plan med medlemsorganisationer i Holland og Danmark. Disse foreninger har tilknytning til såvel tyske som tyrkiske partier, ikke mindst fordi disse partier er interesserede i økonomisk eller politisk støtte fra tyrkere i Tyskland. De danske tyrkere er mindre interessante for politiske bevægelser i Tyskland og i Tyrkiet på grund af deres ringe antal. Det er mere relevant for en tyrkisk eller kurdisk politiker at besøge Tyskland og til dels Holland end Danmark, hvor publikummet ikke er så stort. Det er nok også mindre relevant for de transnationale netværk at sætte deres ressourcer ind på at udøve

lobbyvirksomhed over for danske politikere, som ikke er så slagkraftige i forholdet mellem EU og Tyrkiet som deres tyske kollegaer.

En yderligere og i denne sammenhæng mere interessant forklaring er, at man i Danmark har gjort langt mere for at integrere etniske minoriteter i politik, end det er tilfældet i Tyskland, hvor etniske minoriteter har færre rettigheder. Tilbage står spørgsmålet, hvorvidt den danske måde at integrere indvandrere og flygtninge på har betydning for det transnationale engagement blandt disse. Det danske integrationsregime ligger på mange måder mellem det tyske eksklusive og det hollandske inklusive regime. Som i Holland giver Danmark indvandrere uden dansk statsborgerskab ret til at deltage i lokale valg, og der er ligeledes oprettet en række rådgivende organer for at styrke dialogen mellem forskellige indvandrergupper og danske myndigheder og politikere. Indvandrere og flygtningsforeninger støttes med offentlige midler, omend der lægges vægt på at pengene skal bruges til integrationsarbejde og ikke til at sponsorere særlige nationale og religiøse grupper. Alt tyder på at denne del af integrationsregimet har trukket tyrkere og kurdere ind i det danske politiske system, således at brede politiske spørgsmål relateret til deres situation i Danmark overskygger det hjemlandspolitiske engagement.

Der er også forskelle mellem Danmark og Holland. I Holland har man lagt vægt på, at etniske minoriteter skal bevare deres kulturelle og religiøse særpræg og gjort langt mere for at inddrage især de sunnimuslimske foreninger i arbejdet med, hvordan islam bedst integreres i den hollandske offentlighed. Disse organisationer er dermed blevet mere synlige og aktive. Det er de tilsvarende organisationer også i Tyskland, men her er årsagen snarere, at de selv har været initiativtagende. I Danmark fører de organisationer, som har samme ideologiske udgangspunkt som organisationer i Holland og Tyskland, en mere hengemt tilværelse. Dette kan hænge sammen med, at den danske debat, på samme måde som i Tyskland, fokuserer på indvandrernes status som udlændinge, hvilket får dem til at føle sig mindre velkomne. I Danmark er der dog ikke det samme fokus på, hvorvidt foreninger er 'forfatningsfjendtlige' som i Tyskland.

Til gengæld fremstår i Danmark tyrkeres sociale og økonomiske relationer til Tyrkiet som en hæmsko for integrationen. Tyrkere bærer ikke deres meninger om tyrkisk politik til torvs. Hvis der ikke er plads til, at man beholder tørklædet på ved kassen i supermarkedet, er det nok bedst at holde diskussionerne om tyrkisk politik inden for foreningens fire vægge.

Det er dog vigtigt at understrege, at næsten uanset hvilken integrationspolitik, det pågældende land fører, er tolerancen lav, når det gælder hjem-

landspolitik. Selv i lande som Holland, hvor man ønsker at give plads til etniske og religiøse forskelle og derfor støtter etniske minoriteters foreninger, er der mindre entusiasme, når det drejer sig om politisk promovning af denne forskellighed. Årsagen er blandt andet, at der oftest fokuseres negativt på et engagement i hjemlandets politik. Hjemlandspolitik er indkapslet i en normativ definition af indvandrere og flygtninges plads og rolle i værtslandets politiske system. Med andre ord stopper begejstringen for multikulturalisme dér, hvor man frygter, at orienteringen mod oprindelseslandet forhindrer den politiske integration i værtslandet – eller endog medvirker til en fragmentering af det politiske fællesskab i værtslandet.

Men det bør ikke glemmes, at der også er knyttet konstruktive dimensioner til fænomenet hjemlandspolitik. For det første kan tyrkiske eller kurdiske indvandrere og flygtninge medvirke til demokratisering og udvikling i deres oprindelseslande igennem deres hjemlandspolitiske engagement i de lande, hvori de har bosat sig. Det gælder også i Danmark. Informationskampagner og anden lobbyvirksomhed er med til at informere og til at fastholde danske politikeres holdning til Tyrkiets politiske udvikling.

For det andet kan indvandrere og flygtninges foreninger og organisationer fungere som brobyggere mellem de pågældende etniske og religiøse minoriteter og det politiske system i Danmark – også selvom udgangspunktet er et andet. I modsætning hertil viser samarbejds mønstrene mellem tyrkiske organisationer i Tyskland og tyske politiske institutioner, at der kan opstå 'onde cirkler', hvor de grupper, der ikke har kontakt med tyske myndigheder, har tendens til at fastholde en mere radikal retorik. Dette gør igen disse grupper til uønskede sparringspartnere i integrationspolitisk samarbejde. For Danmarks vedkommende må konklusionen derfor være, at det er vigtigt ikke at afgrænse indvandrer- og flygtningeforeningers integrationspolitiske deltagelse på grund af deres hjemlandspolitiske engagement.

Noter

1. Forskningen i Danmark, Holland og Tyskland er finansieret af det britiske Economic and Social Research Council's Transnational Communities Programme (se www.transcomm.ox.ac.uk). Alle interviews er anonymiserede, og ved citater er angivet interviewsted, måned og år. To forskningsassistenter, stud.jur. Thomas Thune og stud.hum. Anne Sophie Spanner Witzke, har bidraget til indsamling af det skriftlige materiale, og Anne Sophie har ligeledes foretaget fem interviews med tidligere og nuværende medlemmer af Folketinget og indvandrersorganisationen POEM. En særlig tak til Lise Togeby og Jonathan Schwartz for inspirerende samtaler, forslag til relevant dansk litteratur og forskning samt kommentarer til indhold og form af manuskript.
2. Se Østergaard-Nielsen (2001b) for en mere detaljeret beskrivelse af forholdene i Tyskland og Holland.
3. Blandt de førstnævnte finder man i Danmark f.eks. en afdeling af TAYAD, Danmarks Solidaritetskomiteen med Tayad, som synes at lægge sig op af den marxistisk-leninistiske linie – i hvert fald skriver TAYADs kontaktperson under Danmarks Kommunistiske Parti – Marxistiske Leninister's webside (www.dkp-ml). TAYAD har ikke ønsket at lade sig interviewe eller bidrage med noget skriftligt materiale til denne undersøgelse.
4. For en mere detaljeret beskrivelse af de enkelte retninger, se Bæk Simonsen (1990) Pedersen (1999) eller Østergaard-Nielsen (under udgivelse).
5. Sidstnævnte har ikke deltaget i herværende undersøgelse.
6. Saadet Partisi (en del medlemmer har yderligere dannet Adelet ve Kalkinma Partisi) hed tidligere Fazilet (Dydens) Partisi og endnu tidligere Refah (Velfærds) Partisi. De skiftende navne skyldes, at partiet gentagne gange er blevet lukket af de tyrkiske myndigheder med henvisning til partiets ønske om mere plads til islam i tyrkisk offentligt rum.
7. Det høje stemmetal i 1995 blev i medierne forklaret med, at Milli Görüş skulle have fløjet vælgere af Refah Partisi hjem til Tyrkiet for at stemme. Ligeledes var der rygter om, at det Alevitiske Bariş Partisi skulle have transporteret vælgere hjem til Tyrkiet i busser. En mindre sensationel forklaring på det relativt høje stemmetal i 1995 er, at valget lå i juleferien, som en del tyrkere i forvejen benytter til at besøge familie og venner i Tyrkiet og derfor nemmere kunne kombinere med at stemme (se Østergaard-Nielsen, under udgivelse).

Litteratur

- Abadan-Unat, Nermin (1994). *Ethnic business, ethnic communities, ethnopoltics among Turks in Europe*, unpublished paper prepared for the ECSA Workshop on Immigration into Western Societies: Implications and Policy Choices, University of South Carolina, Charleston.
- Al-Ali, Nadje & Khalid Koser (eds.) (2001). *New approaches to migration? Transnational communities and the transformation of home*. London: Routledge.
- Andersen, Ole Stig (2002). ”Danske indvandrerpolitikere”. www.olestig.dk
- Andersen, Ole Stig & Torben Nielsen (1989). *Stem sort: Indvanderne og kommunalvalget*. Præstø: Kitab.
- Anderson, Benedict (1992). “The new world disorder”. *New Left Review*, 32, 193:3-13.
- Armrueter, Heidi (2001). “Home in crisis: Syrian Orthodox Christians in Turkey and Germany”. I: Nadje Al-Ali & Khalid Koser (eds.). *New approaches to Migration? Transnational communities and the transformation of home*, pp. 17-33. London: Routledge.
- Bejder, Peter & Kim Boye Holt (1996). *Kurdere i Danmark*. København: OP-Forlag.
- Bæk Simonsen, Jørgen (1990). *Islam i Danmark*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Cabinet, Aps (2000a). *IntegrationsStatus, 1. kvartal*. København
- Cabinet, Aps (2000b). *IntegrationsStatus, 2. kvartal*. København
- Clifford, James (1994). “Diasporas”. *Cultural Anthropology*, 9, 3:302-338.
- Devlet İstatistik İstitüsü, T. C. Başbakanlık (1996). *Milletvekili genel seçimi sonuçları, 24/12 1995*, Ankara.
- Devlet İstatistik İstitüsü, T. C. Başbakanlık (1999). *Milletvekili genel seçimi sonuçları, 18/4 1999*, Ankara.
- Elklit, Jørgen, Birgit Møller, Palle Svensson og Lise Togeby (2000). *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke? En analyse af valgdeltagelsen i København og Århus ved kommunalbestyrelsesvalgene i 1997*. Århus: Magtudredningen.
- Faist, Thomas (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- Fennema, Meindert & Jean Tillie (1999). “Political participation and political trust in Amsterdam: Civic communities and ethnic networks”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 25, 4:703-726.
- Fennema, Meindert & Jean Tillie (2001). “Civic community, political participation and political trust of ethnic groups”. *Connections*, 23, 2:44-59.
- Frykman, Maja (2001). *Beyond integration*. Nordic Academic Press.
- Galal, Lise P. (2001). *Etniske minoriteter og demokratisk deltagelse i EU-landene*. København: Mellemløkeligt Samvirke.

- Guarnizo, Luis E. & Alejandro Portes (2001). "From assimilation to transnationalism: determinants of transnational political action among contemporary migrants", *Working paper 01-07*, Center for Migration and Development, Princeton University, http://cmd.princeton.edu/working_papers.htm.
- Hammer, Ole & Inger Bruun (2000). *Etniske minoriteters indflydelseskkanaler*. Århus: Magtudredningen.
- Heitmeier, Wilhelm, H____ Schröder & J____ Müller (1997). *Verlockender Fundamentalismus: Türkische Jugendliche in Deutschland*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Hjørnø, Jan (1988). *Indvanderne fra Tyrkiet i Stockholm og København*. Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag.
- Huntington, Samuel P. (1997). "The Erosion of American National Interests". *Foreign Affairs*, 76, 5:28-49.
- Indenrigsministeriet (2000). *Orientering for Indenrigsministeriets pulje til forsøgs- virksomhed vedrørende indvandrere og flygtninge*. København: Indenrigsministeriet.
- Indenrigsministeriet (2001a). *Retningslinier, Driftstilskud til organisationer for de etniske minoriteter for 2001*. København: Indenrigsministeriet.
- Indenrigsministeriet (2001b). *Indenrigsministeriets bevilling til kulturelle og oplysningsmæssige aktiviteter for og om indvandrere og flygtninge, retningslinier for 2001*. København: Indenrigsministeriet.
- Ireland, Patrick R. (1994). *The policy challenge of ethnic diversity: immigrant politics in France and Switzerland*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Kaya, A____ (1998). "Multicultural clientelism and Alevi resurgence in the Turkish diaspora: Berlin alevis". *New Perspectives on Turkey*, 18:23-49.
- Keck, Margaret E. & Kathryn Sikkink (1998). *Activists beyond borders: Advocacy networks in international politics*. London: Cornell University Press.
- Kehlet, C____. (2000). *Demokratiske barrierer, om etniske minoriteters politiske deltagelse i Danmark*. Specialeafhandling til Kandidateksamen, Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Koopmans, R____ & P____ Statham (2001). "How national citizenship shapes transnationalism. A comparative analysis of migrant claims-making in Germany, Great Britain and the Netherlands", *WPTC-01-10*, Transnational communities programme working paper series, www.transcomm.ox.ac.uk
- Landolt, P____, L____ Autler & S____ Baires (1999). "From hermano lejano to hermano mayor: the dialectics of Salvadoran transnationalism". *Ethnic and Racial Studies*, 22, 2:290-315.
- Miller, M____ J. (1981). *Foreign Workers in Western Europe: An Emerging Political Force*. New York: Praeger Publishers.
- Moldenhawer, B____ & H____ Jacob (1991). "Kurdere i Danmark". I: *Kurderne – et folk uden land. Kontakt*, pp. 31-34. København: Mellempfolkeligt Samvirke.

- Necef, Mehmet Ü. (1999). "En brik i tyrkisk udenrigspolitik", *Kronik, Politiken*, 21/12.
- Necef, Mehmet Ü. (2001). "Renegades and the remote-controlled". I: M. Frykman, *Beyond Integration*, pp. 116-140. Nordic Academic Press.
- NRW (1999). Nordrhein-Westfalen, Ministerium f. Arbeit Soziales und Stadtentwicklung. *Selbstorganisationen von Migrantinnen und Migranten in NRW, Wissenschaftliche Bestandsaufnahme*. Düsseldorf.
- Özcan, E____. (1992). *Türkische Immigrantorganisationen in der Bundesrepublik Deutschland: die Entwicklung politischer Organisationen und politischer Orientierung unter Türkischen Arbeitsimmigranten in der Bundesrepublik Deutschland und Berlin West*. Berlin: Hitit Verlag
- Pedersen, Lars (1999). *Newer Islamic movements in Western Europe*. Aldershot: Ashgate.
- Portes, Alejandro, Luis E. Guarnizo & Patricia Landolt (1999). 'The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field'. *Ethnic and Racial Studies*, 22, 2:217-237.
- Robins, K____ (1998-2000). *Negotiating Spaces: Media and Cultural Practices in the Turkish Diaspora in Britain, France and Germany*, research outline, www.transcomm.ox.ac.uk.
- Rogers, A____ (2000). "A European Space for Transnationalism". *WPTC 2K-07*, www.transcomm.ox.ac.uk
- Schiffauer, Werner (1999). "Islamism in the Diaspora. The fascination of political Islam among second generation German Turks", *WPTC-99-06*, Working Paper for ESRC paper on Transnational communities, www.transcomm.ox.ac.uk
- Schiller, N.G., L. Basch & C. Blanc-Szanton (1992). "Towards a transnational perspective on migration". *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645:1-24.
- Schiller, N.G. & G.E. Fouron (1999). "Terrains of Blood and Nation: Haitian Transnational Social Fields". *Ethnic and Racial Studies*, 22, 2:340-366.
- Schwartz, J. (2001). "Co-citizenship: Beyond integration policy and identity politics?" Workshop Paper for AMID Conference, Aalborg University, August 29/30.
- Shain, Yossi (1999). *Marketing the American creed abroad, diasporas in the U.S. and their homelands*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, Michael Peter & Luis E. Guarnizo (eds.) (1998). *Transnationalism from below*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Smith, Robert C. (1998). "Politics of membership within the context of Mexico and U.S. migration". I: M. P. Smith & L. E. Guarnizo (eds.). *Transnationalism from below*, pp. 196-238. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Soysal, Yasemin N. (1994). *Limits of citizenship: Migrants and postnational membership in Europe*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Søndergård, Søren. (1997). "Den kurdiske fjende i Europa". I: Lasse Budtz et al. *De uønskede. Kurdernes situation i Europa og Mellemøsten*, pp. 151-169. København: Gyldendal.
- Togebj, Lise (1999). "Migrants at the polls: An analysis of immigrant and refugee participation in Danish local elections". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 25, 4:665-684.
- Vertovec, Steven (1996). "Multiculturalism, culturalism and public incorporation". *Ethnic and Racial Studies*, 19, 1:49-69.
- Zentrum für Türkeistudien (2000). *Zwei Drittel der Türken in Deutschland würden SPD wählen*, Pressemitteilung, 10/5.
- Østergaard-Nielsen, Eva K. (2000). "From remittance machines to Euro Turks: Ankara's changing perceptions of citizens abroad". Paper presented at workshop on 'Perceptions and Policies of Sending Countries towards their Citizens and Former Citizens Abroad', London School of Economics.
- Østergaard-Nielsen, Eva K. (2001a). "Diasporas in Global Politics." I: W. Wallace & D. Josselin (eds.). *Non-State Actors in Global Politics*. London: Palgrave.
- Østergaard-Nielsen, Eva K. (2001b). "Transnational Political Practices and the Receiving State: Turks and Kurds in Germany and the Netherlands". *Global Networks: A Journal of Transnational Affairs*, 1, 3:261-281.
- Østergaard-Nielsen, Eva K. (2001c). "Working for a solution through Europe: Kurdish lobbying in Germany". I: Nadje Al-Ali & Khalid Koser. *New Approaches to Migration? Transnational Communities and the Transformation of Home*, pp. 186-201. London: Routledge.
- Østergaard-Nielsen, Eva K. (under udgivelse). *Transnational loyalties and politics*. London: Routledge.

Avisartikler

- Der Spiegel*, 7/10 1996: "Mit Kohl und Koran, Türkische islam-Extremisten sichern planmäss in die CDU ein, um sich eine Lobby zu sichern".
- Ekstra Bladet*, 20/9 2001: "Terrorkrigen: muslimske institutioner".
- Hürriyetim*, 21/5 2001: "Büyükelçilikte skandal".
- Hürriyetim*, 29/10 1999: "Danimarka'ya insanlık dersi".
- Information*, 3/1 1983: "'Grå Ulve' i Århus bruger metoder fascister er kendt for".
- Jyllands-Posten*, 27/9 2001: "Muslimer var for radikale for Nyrup".
- Politiken*, 12/4 1995: "Protest mod kurder-kontor i København".
- Politiken*, 16/3 1996: "Falske toner".
- Politiken*, 26/10/2001: "Indenrigsministeren: stormøde et ekstremt alvorligt fare-signal".
- Vejle Amts Folkeblad*, 28/9 2001: "DF vil have forbud".

Om forfatteren

Eva Kristine Østergaard-Nielsen, B.A. i antropologi, cand.scient.pol, D.Phil. (Oxon) er Visiting Research Fellow ved London School of Economics, hvor hun har ledet et komparativt projekt, ”Diaspora Politics i Tyskland, Holland, Danmark og Storbritannien”, finansieret af Economics Social Research Council’s Transnational Community Programme (se www.transcomm.ox.ac.uk). Blandt hendes seneste artikler er: “Diasporas in world politics” (2001); “Migrants’ transnational political practices and the receiving state” (2001), samt bogen *Transnational politics and loyalties* (Routledge, under udgivelse).

Udgivelser fra Magtudredningen

Bøger

Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen, Lise Togeby & Signild Vallgård (red.) (1999). *Den demokratiske udfordring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Peter Munk Christiansen, Birgit Møller & Lise Togeby (2001). *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.

Anette Borchorst (red.) (2002). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Martin Marcussen (2002). *OECD og idespillet – Game Over?* København: Hans Reitzels Forlag.

Togeby, Lise (2002). *Grønlandere i Danmark. En overset minoritet*. Århus: Aarhus Universitets Forlag.

Skrifter

Erik Oddvar Eriksen (1999). *Is Democracy Possible Today?* Århus: Magtudredningen.

Ole Hammer & Inger Bruun (2000). *Etniske minoriteters indflydelseskanaler*. Århus: Magtudredningen.

Jens Peter Frølund Thomsen (2000). *Magt og indflydelse*. Århus: Magtudredningen.

Jørgen Elklit, Birgit Møller, Palle Svensson & Lise Togeby (2000). *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke?* Århus: Magtudredningen.

Jacob Gaarde Madsen (2000). *Mediernes konstruktion af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet*. Århus: Magtudredningen.

Karsten Vrangbæk (2001). *Ingeniørarbejde, hundeslagsmål eller hovedløs høne? Ventetidsgarantier til sygehusbehandling*. Århus: Magtudredningen.

Søren Laursen (2001). *Vold på dagsordenen. Medierne og den politiske proces*. Århus: Magtudredningen.

Jørgen Goul Andersen & Mette Tobiasen (2001). *Politisk forbrug og politiske forbrugere. Globalisering og politik i hverdagslivet*. Århus: Magtudredningen.

Erik Albæk, Peter Munk Christiansen & Lise Togeby (2002). *Ekspertes i medierne. Dagspressens brug af forskere 1969-2001*. Århus: Magtudredningen.

Helle Porsdam (2002). *Fra pax americana til lex americana? En diskussion af dansk retliggørelse som en påvirkning fra USA*. Århus: Magtudredningen.

Eva Østergaard-Nielsen (2002). *Politik over grænser: Tyrkere og kurderes engagement i det politiske liv i hjemlandet*. Århus: Magtudredningen.